
Branko Korošec

Slovensko narodnostno
ozemlje na tujih vojaških kartah
1938–1945

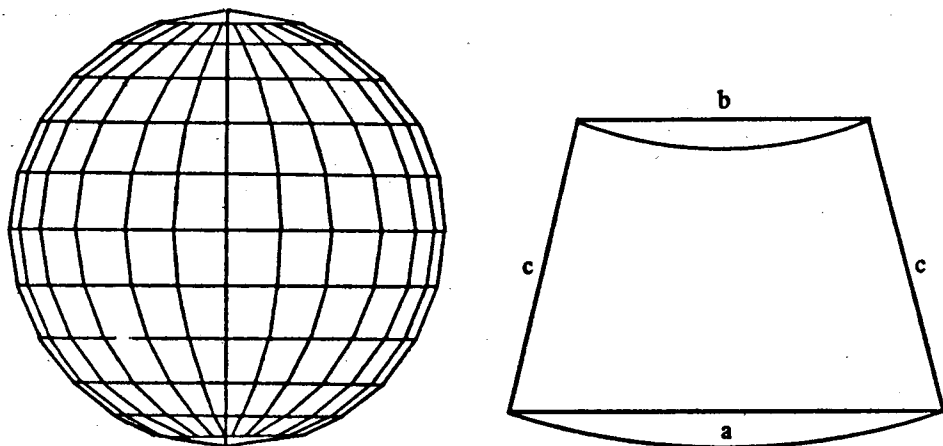
Uvod

S člankom Vojaške topografske karte — arhivsko kartografsko gradivo v Glasilu Arhivskega društva in arhivov Slovenije, ARHIVI, letn. VII. 1—2, Ljubljana 1984 sem skušal naše arhivarje in zgodovinarje, preučevalce novejšega, predvsem medvojnega obdobja slovenske zgodovine opozoriti na izredno pestrost in obilico tujega vojaškega kartnega — topografskega gradiva, ki intenzivno vključuje, oziroma obravnava slovenski narodnostni prostor. V članku sem navedel kot primer nemško armadno vojaško topografsko karto v merilu 1 : 200 000 v vseh izdajah in priredbah v času druge svetovne vojne ter okvirno opozoril na njene inačice, vojaške topografske karte istega merila vendar različnih priredb naših anglo-ameriških in sovjetskih zaveznikov, nastajajočih po kapitulaciji Italije do konca vojne v Evropi maja 1945.

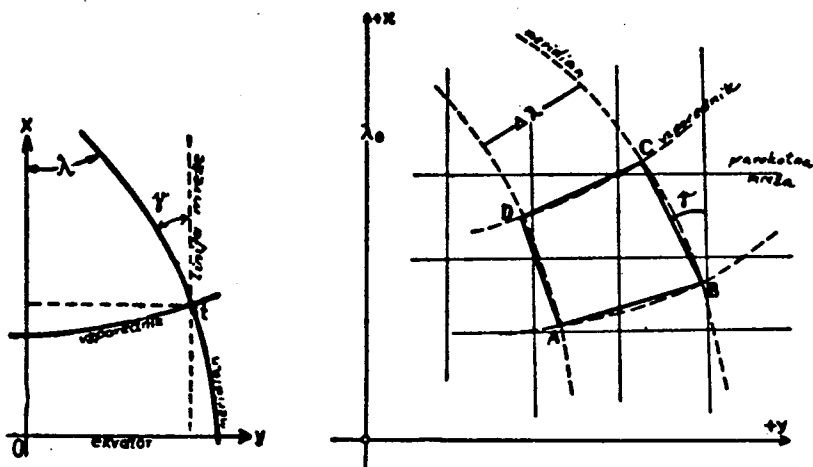
Dvoje dejstev mi narekuje nekakšno nadaljevanje citiranega članka v Arhivih 1984. Prvo je preprosto, danes bolj kot kdaj koli prej razumljivo dejstvo, da za natis obširnega, s številnimi ilustracijami — barvne reprodukcije izvornih tujih kart v izrezih, pregledne in primerjalne tabele — opremljenega besedila o tuji vojaški topografski obdelavi našega narodnostnega prostora v samostojni, knjižni obliki in v razmeroma — glede na stvarne potrebe in splošno zanimanje — majhni nakladi izvodov vsaj zaenkrat še ni mogoče pridobiti založnika ali t. i. sponsorjev. Drugo je nasprotno, a enako prozaično: tujo in domačo (nevojaško) historično kartografijo slovenskega ozemlja bolj ali manj poznamo vsi bodisi prek poglobljenih študijskih reprezentacij in razstav (dr. V. Bohinec, zemljepisni odelek NUK in katalogi M. Avsenakove, če tu omenim najpomembnejše), bodisi v nemajhnem obsegu po tuji strokovni literaturi. Eksaktna vojaška topografska karta je realnejša »grafična« podoba določenega ozemeljskega območja s specifično govorico znakov, geodetsko-matematično natančnostjo projekcije v določenem — standardnem — merilu/razmerju ter končno z nekaterimi grafičnimi podatki, ki jih običajna topografska karta (hipsometrična karta moderne dobe) ne vsebuje, za njihovo razbiranje pa je skorajda nujno nekaj

»predznanja«. Tu bi opozorili le na nekaj najznačilnejših lastnosti vojaške topografske karte:

Kartografska projekcija vojaških topografskih kart je komformna poliederska projekcija, pri kateri oblikujejo zemeljski meridiani in vzporedniki sferoidne trapeze. Vsaka VTG karta je torej, glede na svoje merilo, bolj ali manj trapezoidne oblike.

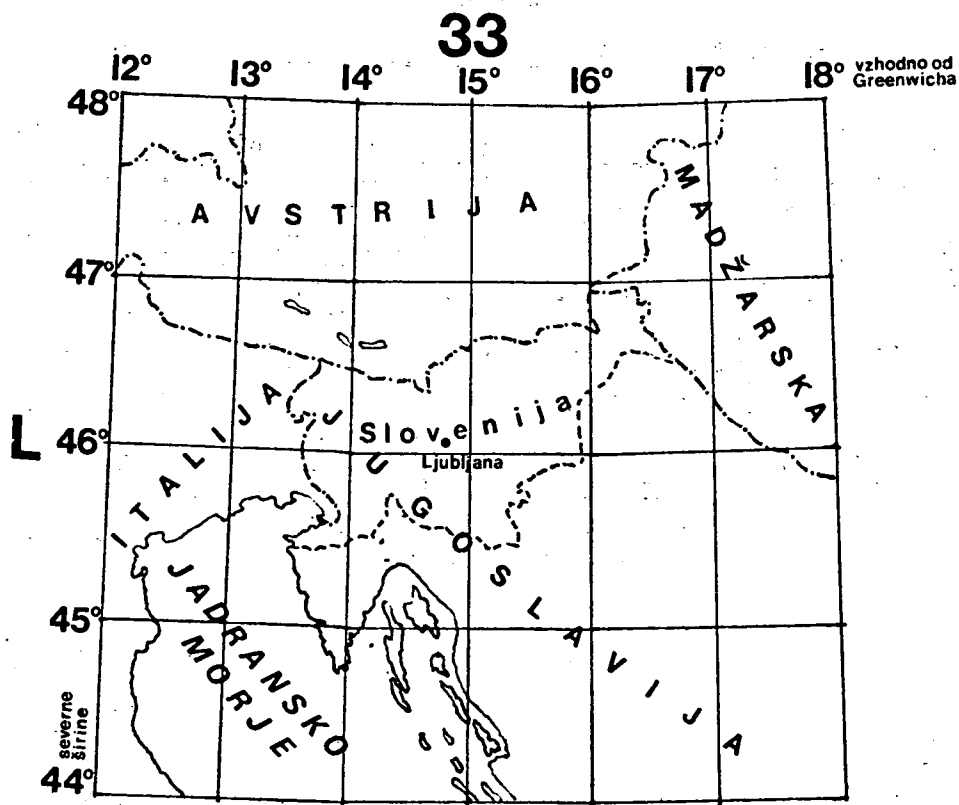
Slika 1 a in b. Zemeljski polieder, sestavljen iz listov trapezaste oblike. Enakokraki trapez kartnega lista (karikirano).

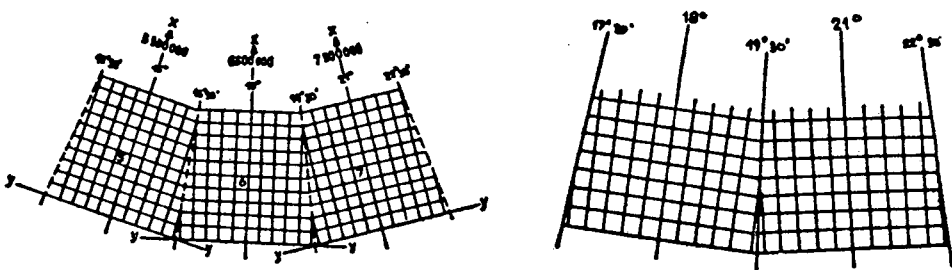
Slika 2 a in b. Projekcija kartnega izreza A B C D na zemeljskem obodu v projekcijsko ravnino. Kot odklona γ stvarnega zemeljskega meridiana od projekcijske mreže je t. i. meridijska konvergenca.

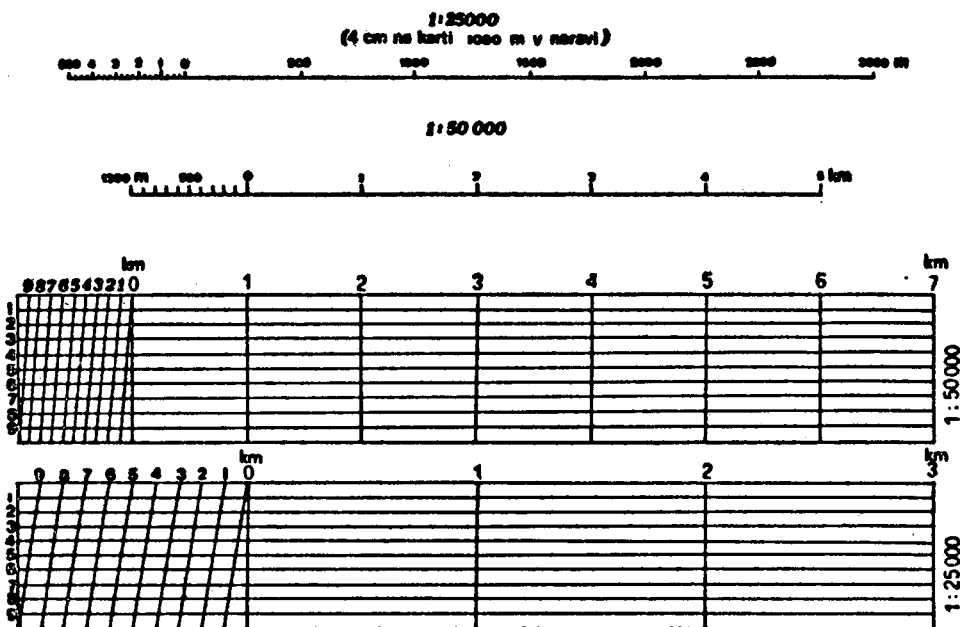
Slika 3. Mednarodna delitev in nomenklatura listov karte 1:1 000 000. Ozemlje Jugoslavije »pokrivajo« listi L 33 in L 34 ter K 33 in K 34.

Slika 4. List L 33 karte Evrope v merilu 1:1 000 000.

Slika 5 a in b. Kvadratne (koordinatne) mreže na vojaških kartah jugoslovanskega ozemlja. Jugoslavija »leži« v 5., 6. in 7. koordinatni coni Gauss-Krügerjevega sistema.

Slika 6. Zgoraj: Numerično merilo karte z mersko lestvico. Spodaj: Transverzalne merilnice za karte v istih merilih.

Stopinjski sistemi VTG kart so štirje: klasični/najstarejši je sistem **po Ferru** (avstrijska in nemška kartografija), **po Parizu**, **po Greenwichu** (leta 1913 osvojen kot svetovni stopinjski sistem) ter **po Monte Mariu**, **Rim** (italijanski sistem). Vsaka nacionalna VTG karta obeležuje ali vsebuje stopinjsko razdelitev po Greenwichu.

Merila in razmerja VTG kart: Čim večjo površino ozemlja karta predstavlja, tem manjše je merilo te projekcije in obratno. Za majhna merila/večja razmerja

veljajo 1 : 1 000 000, 1 : 750 000, 1 : 500 000, 1 : 300 000, 1 : 250 000, 1 : 200 000 in 1 : 100 000. Za večja merila/manjša razmerja veljajo 1 : 75 000, 1 : 50 000 in 1 : 25 000. Za velika merila/majhna razmerja veljajo 1 : 12 500, 1 : 10 000 in 1 : 5 000 (= detajlni vojaški topografski načrti). Kvadratna/koordinatna mreža. Za eksaktno vojaško uporabo ima VTG karta natisnjeno t. i. pomožno kvadratno/koordinatno mrežo, razgrnjeno po vzporednikih pravokotno na meridiane. Razdeljena je v cone. Meje con so na VTG kartah označene. Naše ozemlje ima t. i. Gauss-Krügerjevo kvadratno mrežo, italijanska kvadratna mreža je podrejena stopinjskemu sistemu po Monte Mariu.

Nomenklatura karte in njenih listov/sekcij je podrejena standardni nomenklaturi milijonte karte Evrope, vendar ima vsaka državna VTG karta svoj specifični sistem oznake listov/sekcij znotraj standardnih meril svojih VTG kart. Listi/sekcije karte so oštevilčeni od leve proti desni in od zgoraj navzdol, oziroma pri listih karte velikega merila bodisi v smeri urnih kazalcev, bodisi v vrstah.

Legenda topografskih znakov, geografsko-orientacijska navodila in pojasnila ter sheme listov/sekcij so sestavni del VTG karte. Medvojne nemške karte vsebujejo poleg opozoril za rabo karte tudi podrobni navedek izvirnih kart, po katerih so bile prirejene.

Izvirne in izvedene karte. Za slovensko ozemlje veljajo kot izvirne karte samo karte bivše avstro-ogrske monarhije ter karte jugoslovanskega Vojaškega geografskega inštituta v Beogradu. Vse nemške, italijanske ter po 1943 tudi zavezniške VTG karte našega ozemlja so izvedene karte. Izvedene karte so bolj ali manj geografsko in kartografsko uspele kopije in priredbe izvirne (jugoslovanske) VTG karte, ponatisnjene z dokaj ažurnimi popravki izvirne kartne osnove bodisi z novo vojaško topografsko izmero, bodisi s popravki po letalskih fotografskih posnetkih.

Slike 1 do 6 ponazarjajo zgoraj navedene posebnosti vojaške topografske karte.

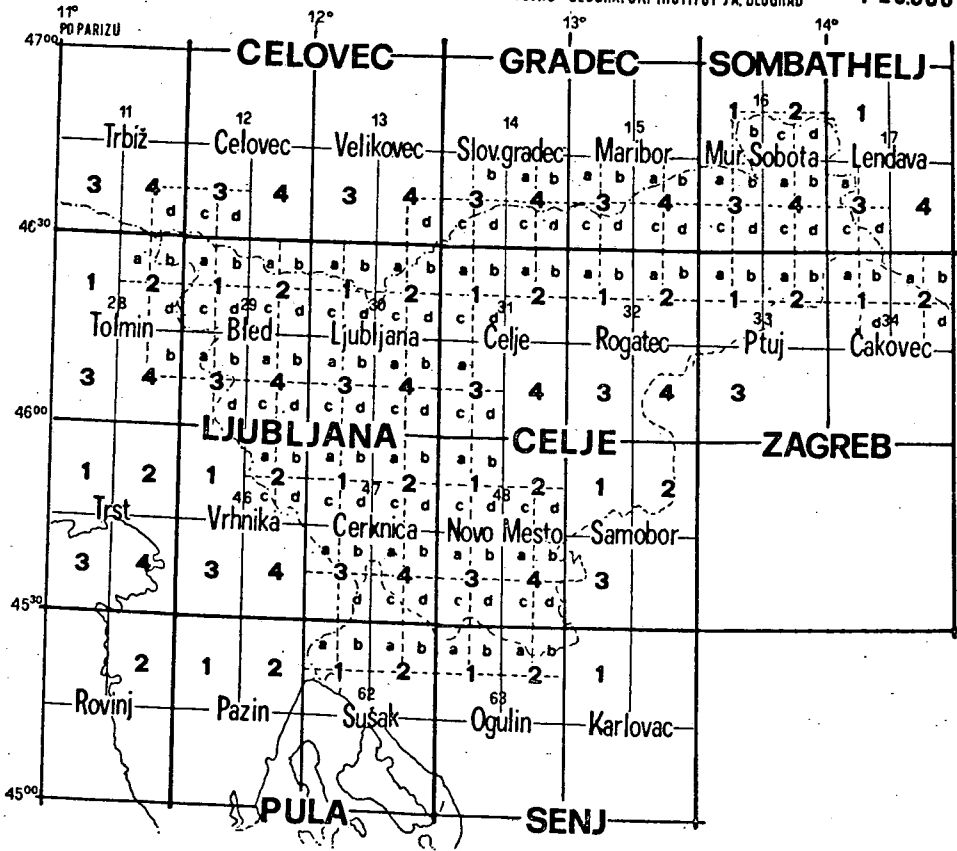
Slika 7 je shema listov/sekcij predvojne jugoslovanske vojaške karte slovenskega ozemlja v vseh standardnih merilih — izvirnih kart, ki jih je nemška in italijanska ter od 1944 dalje tudi zavezniška (britanska, ameriška in ruska) kartografija delno ali v celoti uporabljala kot osnovo svojih izvedenih kart slovenskega ozemlja.

NEMŠKE VOJAŠKE TOPOGRAFSKE KARTE SLOVENSKEGA OZEMLJA PRED NAPADOM NA JUGOSLAVIJO 1941

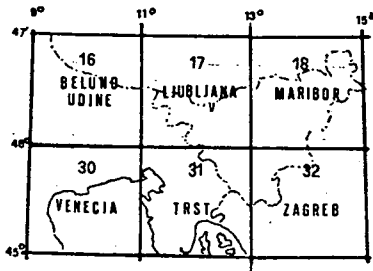
Po priključitvi Avstrije k Tretjemu rajhu se je Vrhovno poveljstvo nemških oboroženih sil (Oberkommando des Heeres) polastilo avstrijskega Vojaškega inštituta in kartografskega oddelka na Dunaju, hkrati pa zaseglo tudi ves tedanji avstrijski kartografski in kartni fond. Vanj je leta 1938 sodilo dvoje kartnih izdaj, ki z mejnimi, izvedenimi listi karte posegata v slovensko ozemlje dokaj globoko prek jugoslovansko-avstrijske državne meje. Prva od teh dveh izdaj

1:200.000
1:100.000
1:50.000
1:25.000

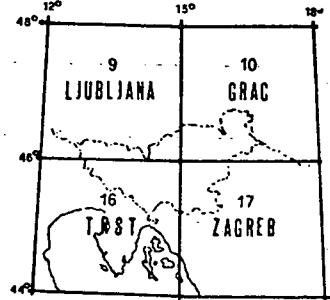
VOJNO-GEOGRAFSKI INSTITUT JA, BEOGRAD

VTG PREGLEDNE KARTE
1:300.000

VTG PREGLEDNE KARTE.
1:500.000

Slika 7.

je znana črno-bela avstrijska »specialka«¹ v merilu 1 : 75 000 z natisnjeno kvadratično (koordinatno) mrežo (1 km²) v rdeči barvi, ponatisnjeni po delno dopoljenih matricah izdaje iz let 1915 do 1918. Druga od njiju je dopolnilo prve ter je bila natisnjena v štirih barvah — za avstrijsko državno ozemlje — v letih 1935 in 1936, njeni »mejni« listi z Jugoslavijo, oziroma konkretnije s Slovenijo, pa pomenijo kartografsko posebnost, ki jo velja zaradi njihove »dvojnosti« kartografske izvedbe posebej opisati. Za te liste karte je namreč Kartografski inštitut na Dunaju uporabil karto istega merila iz leta 1930, natisnjeno v treh osnovnih barvah, temnorjavi, modri in zeleni, na katerih je rjavo natisnjeni relief v grobem (Lehmannovem) črtkanju enako izrazil in nepregleden kot na listih iste karte iz let med prvo svetovno vojno — vendar samo za avstrijski del ozemlja do državne meje z Jugoslavijo. Slovenski del ozemlja pa je na teh mejnih listih natisnjen kot preris jugoslovanske karte merila 1 : 50 000, izdelka Vojnogeografskega inštituta v Beogradu leta 1931, ne da bi pri tem prerisu avstrijski kartografi kar koli spreminjali: relief slovenskega dela ozemlja je izražen v plastnicah — izohipsah — in je lažje »berljiv« od avstrijskega, pisavo oro-, hidro-, topo- in horonimov² ni ponemčena ali spremenjena, osnovne barve tega dela karte so blažje in, glede na avstrijski del, učinkujejo zelo kontrastno, jasneje in pregledneje. Ta izdaja še ohranja tradicionalno avstrijsko stopinjsko razdelitev poldnevnikov — meridianov — po Ferru, v opisu karte pa ostaja izredno skopa, brez siceršnjih podatkov kart tega merila.

Med leti 1938 in 1941, posebej še leta 1940, je na Dunaju že nastajala nova vrsta preglednih in detajlnih topografskih kart jugoslovanskega in slovenskega ozemlja s **posebnim namenom** — označene so z vidnim opozorilom v rdečem natisu kot strogo zaupne, namenjene le službeni rabi v armadi (Geheim, nur für den Dienstgebrauch!). Od kart večjih meril velja kot prvo omeniti ponatis karte merila 1 : 75 000 iz leta 1936 z »dvojno« kartografsko tehniko listov, ki segajo na slovensko ozemlje. Na teh listih so slovenskim imenom krajev, vodâ in gorâ dodana ponemčena ali nekdam avstrijska nemška imena, dodana so geografska pojasnila in nemška legenda³ na zdaj dosti širšem desnem obrobju listov, ki segajo prek meje. Ta dopolnjeni ponatis obmejnih listov karte 1 : 75 000 še navaja kot pripravljalca, oziroma tiskarja ponatisa Kartografski inštitut na Dunaju, kot izdajatelja in redaktorja pa že Oddelek za kartografijo in zemljemerstvo generalnega štaba nemške armade.⁴ In še to: prejšnji črno-beli relief

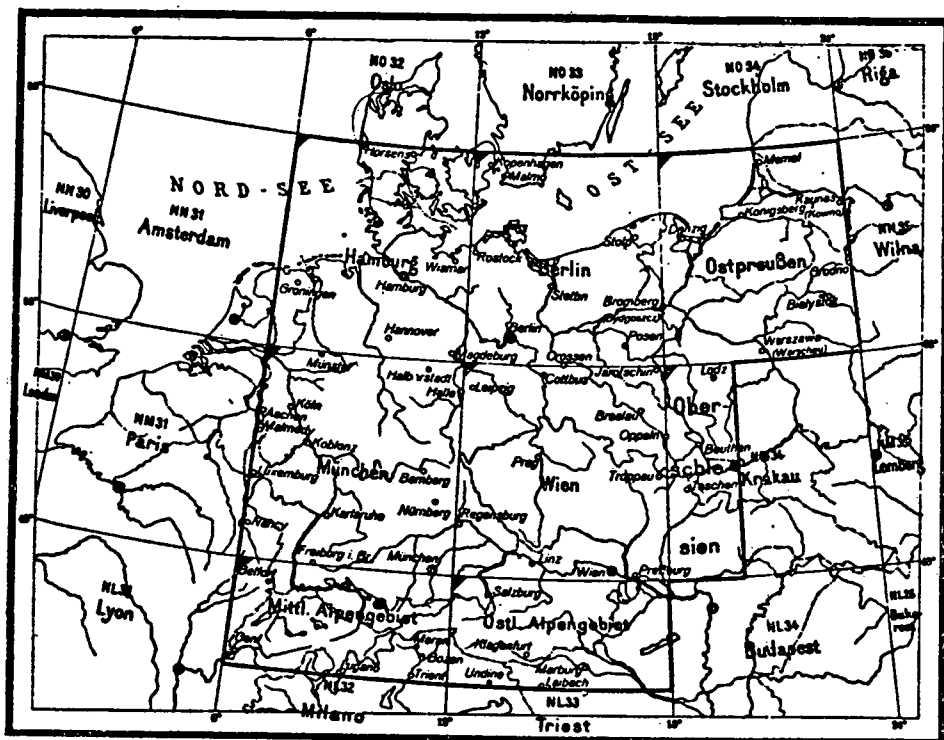
¹ Specialka (zastarelo poimenovanje) je detajlna karta večjega merila. Sodobna vojaška kartografska terminologija poimenuje karte standardnih meril precizneje:

karta v merilu 1 : 25 000	detajlna taktična karta
karta v merilu 1 : 50 000	osnovna taktična karta
karta v merilu 1 : 100 000	taktično-operativna karta
karta v merilu 1 : 200 000	operativna karta
karta v merilu 1 : 500 000	operativno-strateška karta
karta v merilu 1 : 1 000 000	strateška karta

² Oro- hidro- in toponimi: izvorna imena pogorij, gorâ in gorskih vrhov; hidro- imena tekočih vodâ, jezer in morij; topo- imena krajev; oro- imena pokrajin.

³ Legenda — v kartografiji izbor grafičnih znakov-simbolov, ki ponazarjajo naravne in infrastrukturne elemente kartiranega območja. Z manjšanjem merila karte se poenostavlja tudi lik kartografskega znaka.

⁴ Po »anšlusu« 1938 je avstrijski Vojaški Kartografski inštitut na Dunaju (Militärkartographische Institut, Wien) v celotnem sestavu prešel pod poveljstvo

Slika 8. Pregledna karta Tretjega rajha v merilu 1 : 1 000 000 iz leta 1938. Spodaj polovična lista NL 32 in NL 33 dobita 1940 »dopolnilo« v enakih kartah Italije in Jugovzhodne Evrope.

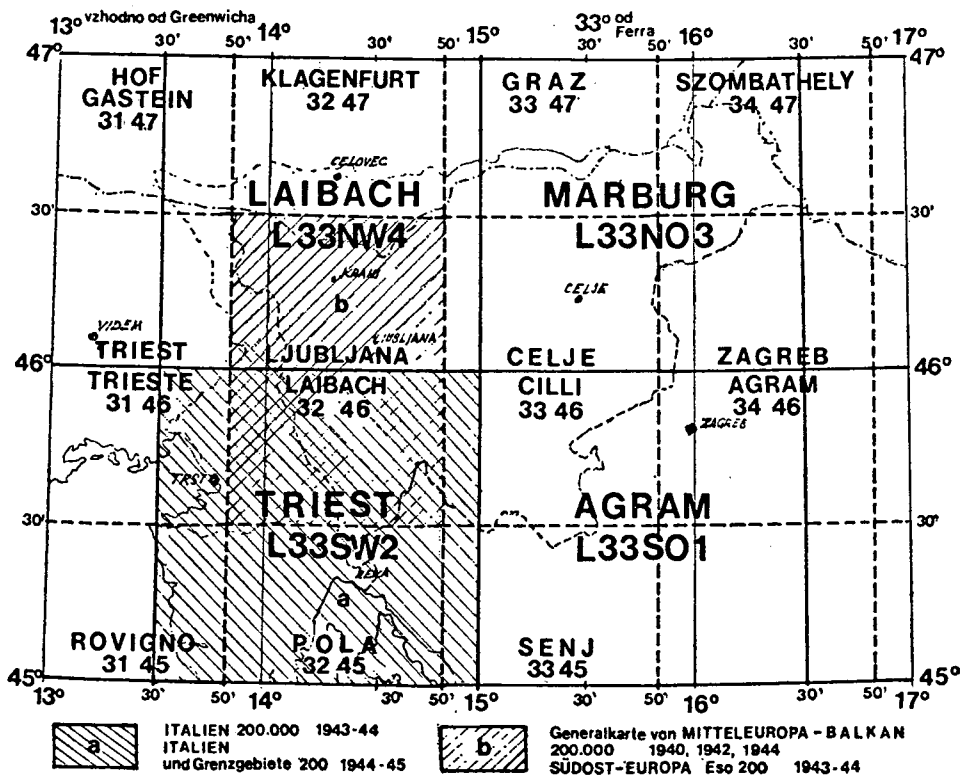
avstrijskega dela območja je na teh listih pretiskan z zamolklo zeleno barvo (gozdovi), kar še poudarja neskladje obeh uporabljenih kartografskih metod.

Junija 1940 je Kartografski in zemljemerski oddelek IV. nemškega vrhovnega poveljstva vojske (Generalstab des Heeres, Abteilung für Kriegskarten und Vermessungswesen IV.) pripravil in natisnil kot posebno izdajo (Sonderausgabe) CESTNO KARTO SEVERNE ITALIJE v merilu 1 : 200 000 (Strassenkarte Ober-Italien, M = 1 : 200 000 — Sonderausgabe VI. 1940) na 12 listih/sekcijah v treh navpičnih kolonah s po štirimi vrstami listov; tretja, vzhodna kolona listov dosega greenwiški meridian 14° 30'. Zajema torej ves najzahodnejši predel slovenskega ozemlja na obeh straneh jugoslovansko-italijanske meje in sega na vzhod skoraj do Ljubljane. Karta sodi v pospešene priredbe in natise preglednih kart v merilu 1 : 200 000, ki so jih nemški generalštabni kartografi — sledeč političnim dogodkom tistega časa — brez predsodkov prirejali po vojnih kartah svojih sosed, največkrat brez privolitve, za potrebe svojih

wehrmachta in nadaljeval delo kot oddelek, specializiran za kartografska vprašanja in operativo Jugovzhodne Evrope in Balkana.

armad. Pregledni karti Tretjega rajha v merilu 1 : 1 000 000 iz leta 1938 — glej sliko 8 — so dodajali nove liste ter jih v merilu 1 : 200 000 kosali v interesne pregledne karte Srednje Evrope, Jugovzhodne Evrope in Balkana ter Severne Italije, za karte v večjih merilih znotraj letih pa uporabili in priredili karte balkanskih držav in Italije v merilih 1 : 1 000 000, 1 : 50 000 in celo 1 : 25 000 — zadnje enostavno s fotografskim postopkom.

Oddelek za kartografijo in zemljemerstvo nemškega vrhovnega poveljstva je do maja 1940 pripravil, junija pa pričel z natisom posameznih listov (sekcij) PREGLEDNE KARTE SREDNJE EVROPE — BALKAN v merilu 1 : 200 000 (Generalkarte v Mittel-Europa — 1 : 200 000, Sonderausgabe 40/41.) v stopinjskem izrezu greenwiškega meridianskega sistema z listi v obliki pokončnih rahlo trapezoidnih pravokotnikov z geografskim obsegom 1×1 geografske stopinje po vzporedniku in poldnevniku. Slovensko narodnostno ozemlje zajemajo listi (sekcije te operative karte 31/47 Bad Hofgastein, 32/47 Klagenfurt, 33/47 Graz in 34/47 Szombathely/Steinamanger v pasu 47° severne širine, listi 31/46 Triest, 32/46 Ljubljana/Laibach, 33/46 Celje/Cilli in 34/46 Zagreb/Agram v pasu 46° severne širine ter lista 32/45 Pola in 33/45 Senj v pasu 45° severne

Slika 9. Primer »prekrivanja« kartnih listov po geografskem coniranju različnih kartnih sistemov.

širine. Začetni meridian teh listov je 12° 50' vzhodno od Greenwicha, zadnji, ki še zajema slovensko ozemlje v Prekmurju, pa 16° 32' 04" po Greenwichu, meridian, ki sicer predstavlja vzhodno mejo 5. cone koordinatne mreže, oziroma zahodni rob 6. cone (15°—18°) z izrazito divergenco med conama. Tudi pri tej karti gre v bistvu za neizvirno, izvedeno karto, grafično in v opisu prirejeno kopijo jugoslovanske karte istega merila in stopinjskega sistema (greenwiški, z označbo pariških meridianov). Od jugoslovanskega izvirnika se razlikuje le v barvah: relief, naselja, cestno in železniško omrežje ter imena (toponimi) na karti z obrobniimi pojasnili in legendo so natisnjeni v temno rjavi barvi, vodovje v živo modri, gozdna območja pa ponazarjajo bledezelene krpaste ploskve. Državna meja Jugoslavije z aneksirano Avstrijo in Madžarsko je poudarjena z okrastooranžnim pasom. Vsa topografska imena na slovenskem ozemlju zapadno od državne meje so natisnjena v poitalijančeni obliki — vnesli so jih po italijanski izvirni karti in ne po jugoslovanski (izvedeni) karti tega dela ozemlja — sicer pa še dosledno povzeta po jugoslovanski predlogi.

Kot predloge za osnovo te (izvedene) operativne karte so Nemci uporabili liste avstrijske specialke 1 : 75 000 (za mejno območje Slovenije), Generalne karte Jugoslavije v merilu 1 : 100 000 bivšega jugoslovanskega Vojnogeografskega Inštituta iz let 1929 do 1934 ter za prekmurski del Slovenije specialke Madžarske (Spezialkarte von UNGARN) v merilu 1 : 75 000 iz leta 1925 ter liste Karte Italije (Carta d'Italia) 1 : 100 000 iz let 1928 do 1937. Natis listov, ki zajemajo slovensko ozemlje, je bil dokončan avgusta 1940. Ponovno in le z manjšimi popravki in dodatki (izvirnim imenom listov so dodana še nemška imena) so Nemci to operativno karto natisnili februarja in marca 1941.

Sočasno s pregledno karto GENERALKARTE von MITTELEUROPA-BALKAN 1 : 200 000, v maju in juniju 1940, je načrtovalni oddelek (Heeresplankammer) nemškega vrhovnega poveljstva ukazal natisniti posebno izdajo KARTE JUGOSLAVIJE v merilu 1 : 100 000 (Karte von JUGOSLAWIEN 1 : 100 000 — Sonderausgabe VI. 1940), ki je bila namenjena samo službeni rabi v vojski, s črno natisnjenim opozorilom Nur für den Dienstgebrauch nad desnim zgornjim robom kartnega izreza posameznega lista.

Tudi pri tej posebni izdaji, zasnovani že maja 1940, gre za dosledno kopiranje specialke Vojnogeografskega inštituta Kraljevine Jugoslavije v istem merilu iz let 1929 do 1934. Listi nemške izvedenke so oštevilčeni enako kot na jugoslovanskem originalu: pričinja se z listom Trbiž 1 (ter listoma Tolmin 9 in Trst 23 v naslednjih dveh vrstah, če upoštevamo liste, ki zajemajo slovensko ozemlje onstran tedanje državne meje), originalnim imenom listov so dodane nemške oblike imen v oklepaju (npr. CERKNICA/ZIRKNITZ/); vendar ne na vseh listih karte. Je pa neka posebnost tega nemškega ponatisa iz junija 1940, ki jo velja posebej omeniti, saj je značilna **samo za to izdajo** kopij (izvedenk) jugoslovanskih kart ter se kasneje niti v nemških, niti v zavezniških anglo-ameriških natisih te karte ni ponovila: list (sekcija) te karte BLED 10 je natisnjen na širši, kvadratni poli papirja ter ima dotiskan na levem robu in levo zgoraj del jugoslovanskega državnega ozemlja (Slovenije), ki je na jugoslovanskem originalu sicer natisnjen na listih Trbiž 1 in Celovec 2 (levo zgoraj) in Tolmin 9 (levo ob strani). List CERKNICA (ZIRKNITZ) Blatt 24 u(nd) 25 nemške izvedenke (kopije) pa ima na levem robu dodan predel jugoslovanskega/

slovenskega ozemlja, ki je na jugoslovanskem originalu karte natisnjen na listu Vrhnika 24. Kot bomo videli, so Nemci leta 1944 v poseben namen ponatisnili ta dva neobičajna kartna lista, BLED 10 in CERKNICA (ZIRKNITZ) 24/25, še enkrat, prav tako z označbo stroge zaupnosti. Posebna izdaja (Sonderausgabe) te karte iz leta 1940 je natisnjena v intenzivnejših osnovnih barvah kot jugoslovanska predloga. Uporabljeno je petero barv, okrastorjava za plastnice reliefa, modra za vodovje in njihovo poimenovanje, zelena za gozdove, črna za prometno omrežje, naselja in toponime ter opis karte z legendo; rdeče so označene glavne ceste ter državna meja. Opisni del te posebne izraje karte 1 : 100 000 je bogatejši: na desnem robu posameznega lista je natisnjeno tolmačenje označb in okrajšav srbo-hrvaškega opisa izvirne karte, pojasnilo o jugoslovanski Gauss-Krügerjevi koordinatni mreži in njeni konvergenci, razmerno kotno merilce za odmerjanje koordinat posameznih točk na karti, numerično merilo karte z lestvico 1 cm = 1 km ter podatki o jugoslovanski izvirni izdaji karte. To posebno izdajo KARTE von JUGOSLAWIEN 1 : 100 000 so Nemci postopno natisnjevali od maja 1940 do marca 1941; od listov, ki zajemajo slovensko ozemlje, je bil kot zadnji natisnjen list BLED 10 januarja 1941. Tu velja še omeniti, da so bili tedaj natisnjeni vsi listi te nemške izvedene Karte Jugoslavije predvojnega jugoslovanskega VGI, kar se pozneje ni več zgodilo, saj je karta »odslužila« svoje pri nemškem aprilskem vdoru v Jugoslavijo.

Septembra 1940 je Oberkommando des Heeres zaukazalo pripravo in natis serijo topografskih specialk madžarsko-jugoslovanskega mejnega območja ter za to začasno posebno izdajo pod naslovom UNGARN 1 : 75 000 — Sonderausgabe IX. 1940 uporabilo kot osnovo avstrijske specialke istega merila iz let 1915/16, oziroma 1925/26, ki jih je dunajski Vojaški geografski inštitut (Militärgeographisches Institut Wien) v svojem glavnem zemljemerskem oddelku XIV (Hauptvermessungsabteilung XIV.) dopolnil po specialki Madžarske istega merila iz leta 1930 (Spezialkarte von UNGARN 1 : 75.000 — 1930) ter prilagodil taktično-operativni karti (specialki) Vojnogeografskega inštituta bivše kraljevine Jugoslavije v merilu 1 : 100 000 iz let 1929 do 1934. Natisnjena je bila v štirih barvah. Črtkani relief, sicer značilen za vse avstrijske specialke tega merila, je na tej posebni izdaji natisnjen v temno rjavi barvi, v isti barvi so natisnjeni tudi naselja, prometno omrežje, oro- ter toponimi, obrobje kartnega izreza listov ter osnovni opis karte. Vodovje je natisnjeno v modri, gozdovi, sicer označeni z rastrom drobnih krogecv v osnovni temnorjavi barvi, so dotiskani v blede zelenih barvnih ploskvah. Državna meja med Madžarsko in Jugoslavijo je poudarjena v okrastooranžnim pasom. Slovensko ozemlje — Prekmurje — zajemajo listi (sekcije) 5256 GLEICHENBERG, 5257 NAGYCSAKANY es ZALALÖVÖ in 5357 LENTI s skupno serijsko oznako UNGARN 1 : 75 000. Oro- hidro- in toponimi na slovenskem ozemlju so še povzeti po jugoslovanski predlogi (izvirni karti). Listni izrezi te karte so vpeti v stopinjski okvir tradicionalnega avstrijskega stopinjskega sistema po Ferru vendar so na robu označeni tudi stopinjski meridiani greenwiškega stopinjskega sistema. Na karti je odtisnjena nemška Gauss-Krügerjeva koordinatna mreža — na listu 5357 LENTI se stikata vzhodni rob 5. koordinatne cone (abscisa 15° po Greenwichu) in zahodni rob 6. koordinatne cone (abscisa 18° po Greenwichu) nemške vojaške koordinatne mreže z izrazitim kotom konvergence; označene pa so

tudi stopinje madžarske stereografske mreže — karta je bila namenjena tudi madžarski vojski pri načrtovanem eventualnem skupnem napadu na Jugoslavijo. Zadnji list (sekcija) te karte, ki zajema celotno zahodno Prekmurje z delom Slovenskih goric, list 5356 RADKERSBURG (Radgona), je bil natisnjen šele januarja 1941.

Novembra 1940 je kartografski in zemljemerski oddelek vrhovnega poveljstva nemške vojske dopolnil (reambuliral) in kot **posebno izdajo** ponatisnil PREGLEDNO KARTO SREDNJE EVROPE v merilu 1 : 300 000 (Übersichtskarte von MITTEL-EUROPE, Sonderausgabe XI. 40). Posamezni listi (sekcije) te pregledne karte zajemajo ozemlje v obsegu dveh stopenj po geografski dolžini in ene geografske širine. Slovensko narodnostno ozemlje je kartirano na listih (sekcijah) N 47 TRIEST (12° 20'—14° 20'), O 47 CILLI (14° 20'—16° 20'), N 46 POLA (12° 20'—14° 20') in O 46 SENJ (14° 20'—16° 20'). Lista Trst in Celje ležita med 46 in 47 vzporednikom, lista Pulj in Senj pa med 45 in 46 vzporednikom severne širine. Prek karte je natisnjena Gauss-Krügerjeva koordinatna mreža z razmikom linij na 10 km. Za osnovo te pregledne karte je služila avstrijska pregledna karta ÖSTERREICH 1 : 200 000, ki jo je dunajski Militärgeographisches Institut izdelal v letih med 1926—1933 in ki je ob novi izdaji v letu 1940 dobila le malenkostne popravke. Ta kartografsko solidno in lično izdelana pregledna karta je natisnjena v štirih barvah: blagi črtkasti relief je okrastorjave barve, vodovje modro, gozdovi so bledezeleni, pomembnejše ceste so natisnjene v rdeči barvi. Oro- in toponimi, stopinjsko obrobje ter celoten opis karte z legendo in pojasnili je natisnjeno v temno rjavi barvi. Ta karta vsekakor sodi med grafično in kartografsko uspelejše natise posebnih izdaj nemškega vrhovnega poveljstva. Žal so se ohranili pri nas le redki posamezni listi.

Spomladi 1940 je berlinski Vojaški geografski inštitut dopolnil in natisnil novo (drugo) naklado Pregledne karte Nemškega rajha v merilu 1 : 1 000 000 — ÜBERSICHTSKARTE des DEUTSCHEN REICHES, 1 : 1 000 000 1940 — ki je, kot smo že omenili, postala v naslednjih vojnih letih osnova nemške kartografske delitve jugovzhodne in južne Evrope v cone s serijami topografskih kart vseh standardnih meril. »Vpeta« je v stopinjski okvir greenwiških poldnevnikov in izdelana po metodi topografskih znakov in legende, istovetnih z znaki in legendo od leta 1938 dalje veljavne Karte sveta. Brez dvoma velja ta izdaja karte v letu 1940, natisnjena v petih barvah (črni, modri, okrastorjavi, bledezeleni in rdeči barvi) za eno najuspelejših modernih vojaških topografskih kart nasploh. Slovensko narodnostno ozemlje zajema najjužnejši polovični list te karte, VZHODNE ALPE (od 12° do 18° po Greenwichu ter od 46° do 48° severne širine), vendar le severni pas slovenskega ozemlja nad 46. vzporednikom. Ostali del slovenskega ozemlja je zajet na listu NL 33 TRIEST, oba lista so do celotnega obsega — do 44. vzporednika — dopolnili kot izvedeno karto po jugoslovanskih in italijanskih predlogah (izvirnih kartah) šele leta 1943. Z njima se bomo v tem opisu še srečali.

Dejstvo, da je pronacistično, do fanatičnega oboževanja Hitlerja in njegovega »novega reda« v Evropi razvneto nemška narodna manjšina v predvojni Jugoslaviji odigrala tudi zelo uspešno vlogo v nemški obveščevalni in vohunski dejavnosti Canarisovega Abwehra in Himmlerjeve SD, je znano in zgodovinsko potrjeno. Obe vohunski centrali sta v članih znova legaliziranega Kulturbunda

našli zavzete sodelavce-amaterje tako rekoč na vsakem koraku. Eden posrednih rezultatov te široko razvejane in odlično delujoče nemške vohunske dejavnosti v Jugoslaviji in še posebej v Sloveniji je aprila 1940 natisnjena strogo zaupna Karta obrambnih naprav in utrdb jugoslovanske meje s tretjim rajhom, pregledna karta z izvirnim naslovom BEFESTIGUNGSKARTE JUGOSLAWIEN 1 : 200 000, ki jo je pripravil na podlagi obilice bolj ali manj zanesljivih vohunskih podatkov in neposredno pretihotapljenih kopij jugoslovanskih načrtov posebni oddelek vojaške obveščevalne službe nemškega štaba za Vzhod (O Qu IV. Fr. H. Ost (I), Oddelek za vojaško kartografijo in zemljemerstvo nemškega vrhovnega poveljstva vojske pa dal natisniti na odgovarjajoče liste (sekcije) Pregledne karte Srednje Evrope — BALKAN v merilu 1 : 200 000 (GENERALKARTE v. MITTELEUROPA — BALKAN 1 : 200 000) iz junija 1940 — ki jo že poznamo — v živo rdečem pretisku. Zavarovali so jo z oznako stroge zaupnosti ter navedbo 88. člena rajhovskega kazenskega zakonika o sankcijah v primerih zlorabe njene stroge zaupnosti (= edina nemška medvojna VTG karta z natisnjeno navedbo tega člena). Po posebni legendi so na obmejne liste (sekcije) te karte natisnjeni znaki, ki tolmačijo jugoslovanske obrambne objekte in naprave vseh vrst oborožitve in obrambne moči ne samo obmejne obrambne črte (»linije u Karavankama i dravskog mostobrana« v ted. jugosl. vojaškem žargonu), temveč tudi njenega širšega zaledja do Gorjancev. Natisnjeno je stanje teh naprav, kakršnega so Nemci poznali novembra 1940 (rdeče natisnjeno opozorilo: Stand 1. 11. 1940 v desnem zgornjem kotu listov karte). Zanimivo pri tem pa je, da so Nemci vkartirali tudi objekte, katerih podatki o lokaciji in obrambi moči (»posadno stanje«) so bili samo približni.

Jugoslovanske obrambne objekte in naprave na zahodni (italijanski) in severni meji ter njenem zaledju v Sloveniji prikazujejo listi (sekcije) BEFESTIGUNGSKARTE JUGOSLAWIEN 1 : 200 000 Blatt 31/47 Hofgastein, 32/47 Klagenfurt, 33/47 Graz in 34/47 Szombathely/Steinamanger ter 31/46 Triest, 32/46 Ljubljana (Laibach), 33/46 Celje (Cilli) in in 34/46 Zagreb (Agram). Podrobneje, predvsem po jugoslovanski, italijanski in tudi nemški izvorni dokumentaciji, ki se je ohranila, obravnavam vsebinsko te strogo zaupne karte v posebnem sestavu⁵ tu naj zadostuje le njena navedba. Navedem naj le še, da je ta karta, oziroma njeni zgoraj navadeni listi, pri nas prava rariteta celo v z medvojnimi vojaškimi kartami bogatejših arhivskih kartnih fondih.

Zasedba in delitev Slovenije na okupacijska območja

Odlično pripravljene ter opremljene z vsemi potrebnimi vojaško-logističnimi podatki⁶ so enote nemškega vermahta po »operacijskem načrtu Marita« (Operationsplan »Marita«) na Hitlerjev ukaz s šifro »Aktion 25« iz graške in

⁵ Napad na Jugoslavijo aprila 1941 — tokrat na vojaških topografskih kartah, OBZORNİK 1984/4.

⁶ Vojaško-logistični podatki: v avstroogrski kartografiji tudi Ökonomische Aufnahme (= gospodarski posnetek terena); v sodobni vojaški kartografiji za gibanje in aktivnosti vojske pomembni gospodarski in infrastrukturni popis območja vojaške topografske karte. Po prvi svetovni vojni se ti »ekonomski«, oziroma logistični podatki »preselijo« na hrbtno stran posebnih logističnih kart z dodatno, simbolov bogatejšo legendo. Logistične karte, pretežno merila 1 : 25 000, so strogo zaupne narave, za ažuriranje podatkov na njih skrbi vojaška obveščevalna služba.

celovške smeri vdrle 6. aprila prek slovenske severne meje, presenetile in zlo-mile šibki odpor že razpadajoče jugoslovanske vojske ter v šestih dneh za-sedle ôni del Slovenije, ki ga je Hitler že pred 3. aprilom določil za nemški del ozemeljskega plena razkosane Jugoslavije.

Nacistične »civilne« in policijske oblasti, ki so hkrati z enotami vermahta prestopile slovensko severno mejo ter takoj — ob močni podpori pripadnikov Kulturbunda — upostavile načrtovano in odlično organizirano okupacijsko upravo na Gorenjskem in Štajerskem, so razpolagale z **lastnimi topografskimi kartami**. Obseg našega orisa nemškega vojaškega kartografskega fonda oku-pirane Slovenije med leti 1941 do 1945 ne dopušča širšega opisa vzrokov in nastanka **dvojnosti** tega fonda — zadovoljiti se moramo z ugotovitvijo dejstva, da je nacistična civilna (politična in policijska oblast / z vermanšaftom in domobranstvom) uporabljala ves čas vojne, oziroma okupacije in akcij proti NOV in POS, **drugačne** (vojaške) topografske karte, kot pa jih je sicer na istem in širšem zasedenem ozemlju jugovzhodne Evrope uporabljala nemška redna vojska (Wehrmacht). To dejstvo nam je ob obilici primerkov kart ene in druge vrste v naših arhivih sicer očitno, ne pa vedno tudi razumljivo.

Nacistična civilna uprava in policija sta na zasedenem slovenskem ozemlju uporabljali najprej provizorični, kasneje pa dopolnjeni ponatis nekdanje av-strijske standardne »specialke« v merilu 1 : 75 000 z naslovom SPEZIALKARTE der ALPEN- und DONAU REICHSGAUE (Posebna karta alpskih in ob-donavskih pokrajin). Dunajski vojaški geografski inštitut je na zahtevo na-cističnega Urada za utrjevanje nemštva in nemškega inštituta za jugovzhod v Gradcu pričel pripravljati to karto že leta 1939, vendar so ga politični in vo-jaški dogodki — zasedba dela Slovenije po zlomu predaprilske Jugoslavije — prehiteli v toliko, da karta aprila 1941 še ni bila dokončana v celotnem obsegu ter jo je bilo treba dopolniti z listi osrednjega slovenskega ozemlja avstrijske izdaje iz leta 1938. Ta kompromisna začasna izdaja torej še ne nosi svojega kasnejšega uradnega imena, niti ne oštevilčenja (nomenklature) svoje predloge iz 1938, ima še stara poimenovanja listov (sekcij), natisnjena je samo v črni barvi ter je — razumljivo — brez nemške vojaške koordinantne mreže. Natis te karte so na Dunaju dokončali šele junija 1941.

Toda že aprila 1941 so na Dunaju pohiteli s priredbo in natisom ponovne izdaje te karte. Natisnjena je sicer v enaki črno-beli topografski tehniki starej-ših avstrijskih »specialk« merila 1 : 75 000, vendar v ostrem in jasnejšem od-tisu. Uporabljena je stara nomenklatura posameznih listov, prav tako še nji-hovo staro poimenovanje. Imena krajev, voda, gorovij in gorskih vrhov so do-sledno povzeta po avstrijski predlogi, večji in pomembnejši kraji imajo tudi še slovenska imena, natisnjena v manjšem tisku v oklepajih. Obrobje kartnega lista je na desni strani in spodaj širše: namenjeno je kasnejši obsežnejši legendi topografskih znakov in glosariju kratic/okrajšav ter nekaterim kartografskim pojasnilom, ki jih izvirne avstrijske karte tega merila niso vsebovale. Vidno, polkrepko tiskano in podčrtano opozorilo Nur für den Dienstgebrauch (Samo za službeno uporabo) v desnem zgornjem kotu lista zgovorno izpričuje namen te karte.

Dokončno detajlno določitev meje med nemško in italijansko okupacijsko cono, oziroma zasedbenim ozemljem, nasplošno in poenostavljeno imenovane

		31°		32°30'		33°30'		34°30'	
46°45'	PO FERBU	ZONE 19 COL. IX BLEIBERG UND TARVIS BLEIBERG IN TRBIŽ	ZONE 19 COL. X KLAGENFURT UND VILLACH CELOVEC IN BELJAK	ZONE 19 COL. XI VÖLKERMARKT VELIKOVEC	ZONE 19 COL. XII UNT DRAUBURG DRAVOGRAD	ZONE 19 COL. XIII MARBURG MARIBOR	ZONE 19 COL. XIV RADKERSBURG UND LUTTENBERG RADGONA IN LJUTOMER	ZONE 18 COL. XIV GLEICHENBERG	ZONE 19 COL. XV LENDAVA UND LENTI LENDAVA IN LENTI
46°30'		ZONE 20 COL. IX FLITSCH BOVEC	ZONE 20 COL. X RADMANNS DORF RADOVLJICA	ZONE 20 COL. XI EISENKÄPPEL UND KANKER ŽELEZNA KAPLA IN KORRA	ZONE 20 COL. XII PRASSBERG A. D. SANN MOZIRJE	ZONE 20 COL. XIII PRAGERHOF UND WIND.FEISTRITZ PRAGERSKO IN SLOW. BISTRICA	ZONE 20 COL. XIV PEPTAU PTUJ		ZONE 19 COL. XV WARAZDIN WARAZDIN
46°15'		ZONE 21 COL. IX TOLMEIN TOLMIN	ZONE 21 COL. X BISCHOFLACK UND IDRIA ŠKOFJA LOKA IN IDRJA	ZONE 21 COL. XI LAI BACH LJUBLJANA	ZONE 21 COL. XII CILLI UND RATSCHACH CELJE IN RADEČE	ZONE 21 COL. XIII ROHITSCH UND DRACHENBURG ROGATEC IN KOZJE			
46°00'		ZONE 22 COL. IX GÖRZ UND GRADISCA GORICA IN GRADIŠKA	ZONE 22 COL. X HAIDENSCHAFT UND ADELSBERG AJDOVSCINA IN POSTOJNA	ZONE 22 COL. XI WEIXELBURG UND ZIRKNITZ VISNJA GORA IN CERKNICA	ZONE 22 COL. XII RUDOLFSWERTH NOVO MESTO	ZONE 22 COL. XIII GURKFELD RANN UND SAMOBOR KRŠKO-BREŽICE IN SAMOBOR			
45°45'		ZONE 23 COL. IX TRIEST TRST	ZONE 23 COL. X SESANA UND ST PETER SEZANA IN PIVKA	ZONE 23 COL. XI LAAS UND ČABAR LOZ IN ČABAR	ZONE 23 COL. XII GOTTSCHEE UND TSCHERNEMEL KOČEVJE IN CRNOMELJ	ZONE 23 COL. XIII JASKA JASTREBARSKO			
45°30'		ZONE 24 COL. IX MONTONA UND CITTANOVA MOTOVUH IN NOVIGRAD	ZONE 24 COL. X PINGUENTE UND VOLOSCA BUZET IN VOLOSKA	ZONE 24 COL. XI DELNICE UND FIUME DELNICE IN RIJEKA	ZONE 24 COL. XII ALTENMARKT UND OGULIN STARI TRG IN OGULIN	ZONE 24 COL. XIII KARLOVAC UND VOJNIC KARLOVAC IN VOJNIC			

Slika 10. Shema listov avstrijske in nemške vojaške karte slovenskega ozemlja v merilu 1 : 75 000, s staro in novo nomenklaturo in dvojezičnim poimenovanjem listov.

(demarkacijska črta« je opravila posebna nemško-italijanska osrednja razmejitvena komisija (Deutsch-italienische Zentralgrenzkommission) med 8. julijem in 13. septembrom 1941. Sicer je Hitler že 12. aprila 1941 določil dokončno zasedbene cone v Sloveniji: Tretji rajh si pridrži Gorenjsko in »Spodnjo« Štajersko z 90 km dolgim in 10 do 15 km širokim pasom ozemlja južno od reke Save, Madžarska dobi Prekmurje, Notranjsko in Dolenjsko z Belo krajino do meje z ustaško Neodvisno državo Hrvaško pa si prisvoji fašistična Italija. S to delitvijo so se morali Italijani sprijazniti na obeh skupnih dunajskih konferencah o »organizaciji jugoslovanskega prostora« 18. in 19. ter 21. in 22. aprila 1941.⁷ Nemški del osrednje razmejitvene komisije se je na to zahtevno delo tudi dobro pripravil, komisiji je nudil vse potrebno topografsko in kartno gradivo.

Višji zemljemerski oddelek Vojaškega geografskega inštituta na Dunaju je dal nemško-italijanski osrednji razmejitveni komisiji na razpologo dveje karti — izvedenk v ta namen. Prva je bila **delni ponatis** znane avstrijske specialke v merilu 1 : 75 000 z listi (sekcijami) nad 46. severnim vzporednikom ter tremi listi (5653 Višnja gora in Cerknica, 5654 Novo mesto in 5655 Krško, Brežice in Samobor) pod 46. vzporednikom, tiskan v temno rjavi barvi. Druga, za nas važnejša od prve, je bila priredba **iste karte**, oziroma njenih uporabljenih listov v **merilo 1 : 25 000**, tiskana prav tako v rjavi barvi. Natis obeh teh kart je bil številčno zelo omejen in namenjen predvsem kot kartna priloga zaključnemu poročilu razmejitvene komisije in bilateralnemu/dvostranskemu državnemu aktu in poteku meje med obema podpisnicama, tretjim rajhom in fašistično Italijo. Ustrezne liste (sekcije) obeh kart so dobile v strogo zaupno uporabo nemške politične in policijske oblasti v Škofji Loki, Litiji in Brežicah ter poveljstva nemških graničarskih enot v obmejnem pasu: demarkacijska črta je bila na teh listih kart obeh meril natisnjena v intenzivni rdeči barvi.⁸

Po potrditvi sporazuma o poteku demarkacijske črte prek Slovenije je dunajski Vojaški geografski inštitut pohitel z »redno« izdajo, oziroma natisom te karte v merilu 1 : 75 000: črno-bela specialka, namenjena »samo službeni rabi« (kot smo jo opisali zgoraj) je pozimi 1941/42 izšla z živo rdečim natisom demarkacijske črte (»državne meje«) in mejno črto med Gorenjsko in Štajersko, oziroma politično-upravnima pokrajinama Koroško (»Gau Kärnten«; ta je »pridobila« nekdanji mežiško-guštanjanski okraj) in Štajersko (»Gau Steiermark«), v kateri pa je imelo spodnje Posavje in Posotelje poseben status »naselitvene cone A«. Varianta te »specialke« v blede rjavi barvi z naslovom DEUTSCH-JUGOSLAWISCHE GRENZE 1 : 25 000 (vsekakor presenetljivo nelogično), običajno legendo topografskih simbolov za to merilo karte, armadno koordinatno mrežo, navedbo odklona magnetnice in navedbo izvirne karte, po kateri je bila izdelana na širšem desnem robu kartnega lista, ima na listih 5552 Bischofslack 1, 2, 3 in 4, 5553 Laibach 3 in 4, 5554 Cilli 3 in 4, 5653 Weixelberg 2, 5654

⁷ Nemško-italijanski državni protokol s podrobnim popisom in karto je v celoti ohranjen v Vojaškem zgodovinskem inštitutu (VHI) v Beogradu. Javnosti še ni dosegljiv.

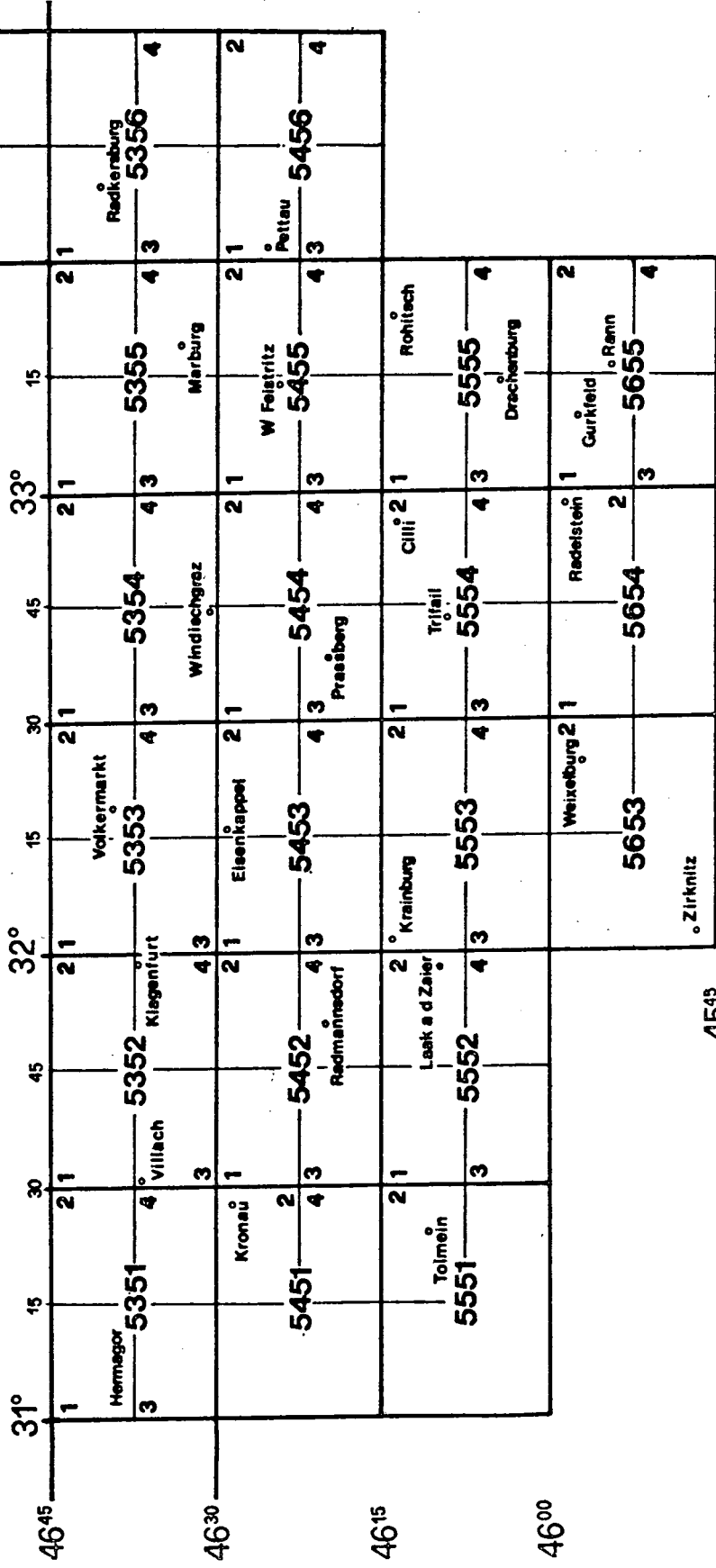
⁸ Liste/sekcije Škofja Loka (Lack a. d. Zeier) 2, 3 in 4 hrani Zgodovinski arhiv mesta Ljubljane (prej MaLj), oddelek arhiva v Škofji Loki. To so edini arhivsko ohranjeni izvodi te karte pri nas.

SPEZIALKARTE DER ALPEN-U.DONAU-REICHSGAUE
M G I WIEN HVA XIV 1941

ALTE ÖSTERR. LANDESAUFNAHME
OKH WIEN 1936

1:75.000
1:25.000

30 45 34°
1 2
3 Bad Gleichenberg 4
5256

46⁴⁵

Slika 11. Shema listov karte merila 1 : 75 000 in detajlne karte merila 1 : 25 000 z demarkacijsko črto med nemško in italijansko okupacijsko cono iz 1941, »osnovna« karta nemških okupacijskih oblasti in policije na zasedenem ozemlju Slovenije do sept. 1943.

Radelstein 1 in 2 ter 5655 Gurkfeld-Rann 1 in 3 natisnjeno predlagano demarkacijsko črto v rdeči in modri barvi. Dosedanje ugotovitve potrjujejo, da je bila varianta karte z rdeče-modrim natisom demarkacijske črte namenjena poveljstvom nemške vojske na okupiranem območju kot provizorična, začasna izdaja, ki je po 13. septembru 1941 razveljavljena, nadomestila pa jo je črno-bela, fotografsko v merilu 1 : 25 000 povečana groba kopija avstrijske izvirne karte 1 : 75 000 iz leta 1936, na katero je dalo vrhovno poveljstvo nemške vojske (OKH — Oberkommando des Heeres) nemško-italijansko demarkacijsko črto prek Slovenije natisniti v intenzivno vijoličasti barvi. To karto so uporabljale le nemške graničarske enote tudi še po jeseni 1943, saj je ostala demarkacijska črta praktično nespremenjena tudi po kapitulaciji Italije kot mejna črta nemške operativne cone Jadransko primorje (Operationszone Adriatisches Küstenland) vse do zloma in vojaškega poraza tretjega rajha v maju 1945.

Ko je bil zgodaj jeseni 1941 ozemljski »plen« v jugovzhodni Evropi, na Balkanu »dokončno« porazdeljen med glavna partnerja in njune vazale, ko je v okupiranih deželah že zavladal »novi red« v vsej svoji grozovitosti popolne pokoritve in uničevanja, je tudi nemško vrhovno poveljstvo vojske pričelo svoje začasne in »posebne« kartne izdaje okupiranih ozemelj nadomeščati z rednimi izdajami. Oddelek za kartografijo in zemljemerstvo nemškega vrhovnega poveljstva je kasno jeseni in pozimi 1941/1942 pričel s pripravami za izdajo novih topografskih kart jugovzhodne Evrope v vseh standardnih merilih. Kot prva je bila januarja 1942 pripravljena ter v naslednjih dveh mesecih natisnjena dopolnjena GENERALNA KARTA SREDNJE EVROPE — BALKAN v merilu 1 : 200 000 (Generalkarte von MITTELEUROPA — BALKAN 1 : 200 000), ki se razlikuje od enake generalne, oziroma pravilneje, operativne karte iz junija 1941 ne samo v dostavku v naslovu vseh listov/sekcij te karte, Posebna izdaja — Izdaja št. 1. Stanje 1918. Dodatki 1942 s koordinatno mrežo (SONDERAUSGABE — AUGABE Nr. 1. Stand 1918. Einzelne Nachträge I. 1942 mit Gitternetz), temveč tudi v natisu nove »državne« razdelitve slovenskega ozemlja med tri okupatorje z mejami, določenimi poleti in jeseni 1941. Ta izdaja operativne karte Balkana — jugoslovanskega ozemlja — torej povzema potek demarkacijske črte med nemško in italijansko zasedbeno cono prek osrednje Slovenije kot dokončno mejo med Tretjim rajhom in Italijo, določeno s pogodbo o razmejitveni črti, podpisano septembra 1941. To opombo,⁹ natisnjeno v rdeči barvi, ter prav tako opombo o določitvi in pogodbi o poteku mejã med Italijo in ustaško Neodvisno državo Hrvaško ter med rajhom in Madžarsko¹⁰ so Nemci vztrajno natisnjevali na vse svoje izdaje topografskih kart, ki zajemajo jugoslovansko, oziroma slovensko ozemlje — tako na karte

⁹ Opomba: Grenzverlauf Deutsches Reich — Italien nach Niederschrift der deutsch-italienischen Zentralgrenzkommision vom 13. IX. 1941. (Potek meje med nemškim Rajhom in Italijo po podpisu (protokola) nemško-italijanske osrednje mejne komisije 13. septembra 1941.)

¹⁰ Vorläufige Grenzverlauf Ungarn-Kroatien nach Vorlage der Auswärtigen Amtes. Stand 1. 2. 1942.

Vorläufige Grenzverlauf Italien-Kroatien nach Vorlage der Auswärtigen Amtes. Stand 1. 2. 1942.

Vorläufige Grenzverlauf Deutsches Reich-Ungarn nach Erl. d. RMdl. VI a 6753/42 — 6860 v. 30. VIII. 1942.

Eso 200, Ey 100, Ey 50, Spezialkarte v Alpen- u. Nonau- Reichsgaue in Jugoslawien 1 : 25 000 — ne oziraje se na kapitulacijo Italije septembra 1943 in ozemeljsko-upravne spremembe, ki jih je ta povzročila — o tem nekaj več kasneje — vse do svojega poraza v maju 1945.

Posamezni listi/sekcije te operativne karte (»generalne« karte) so vpeti v stopinjski okvir po greenwiškem meridianu, zajemajo ozemeljsko območje 1×1 geografske stopinje, vendar s premikom izreza listov na $50'$ (minut) vsake stopinje po vzporedniku. Slovensko narodnostno ozemlje zajemajo naslednji listi te operativne karte: 31/47 BAD GASTEIN (z začetnim poldnevnikom $12^{\circ} 50'$ po Greenwichu, kar ustreza $30^{\circ} 30'$ standardne avstrijske stopinjske mreže po Ferru ter $10^{\circ} 30'$ po Parizu predvojne jugoslovanske generalne karte istega merila in formata), list 32/47 KLAGENFURT, list 33/47 GRAZ in list 34/47 SZOMBATHELY v pasu $46^{\circ} 30'$ do $47^{\circ} 30'$ severne širine ter listi 31/46 TRIEST, 32/46 LJUBLJANA, 33/46 CILLI in (delno 34/46 AGRAM/ZAGREB v pasu $45^{\circ} 30'$ do $46^{\circ} 30'$ severne širine. Karta je natisnjena v štirih osnovnih barvah, temno rjavi, modri, blede zeleni in okrasto oranžni. Črtkani relief, naselja in prometno omrežje, ves topografski opis (oro- toponimi) ter obrobje, naslov in opis karte je natisnjen v temno rjavi barvi, vodovje v modri, gozdna območja pa v blede zeleni barvi, kar daje karti sicer dokaj umirjeni ton, zmanjšuje pa — v predelih z razgibanim reliefom, gorovjem — njeno preglednost. Topografsko poimenovanje slovenskega dela ozemlja je posneto po poimenovanju na avstrijski generalni karti iz leta 1918 ter vsaj na tej izdaji karte nemško uradno preimenovanje slovenskih krajev na Gorenjskem in Štajerskem iz leta 1942 še ni upoštevano, saj so bili vsi listi karte okupiranega slovenskega ozemlja natisnjeni že pred odredbo o preimenovanju. Format listov karte je 51×68 cm, desni in spodnji rob sta izkoriščena za legendo (desno), koordinatni kotomer, navedbo kart, po katerih je bila ta izdaja karte pripravljena,¹¹ shemo komplementarnih listov karte ter shemo političnih mej, ob katerih je pomembni navedek odklona kompasne igle v januarju 1941. Natis koordinatne mreže (5 cm na karti je 10 km v naravi) v temno rjavi barvi, enaki enojnemu stopinjskemu obrobju izreza posameznega lista je na tej operativni karti še neizrazit, velja pa pripomniti, da se na listu/sekciji 31/46 TRIEST prekrivata robni črti vzhodne meje koordinantnega pasu 12° (conama 4) ter zahodne meje 5. koordinantne cone (abscisa X je meridian 15°). Divergenca med conama 4 in 5 (ter 5 in 6) je znatna ter na tej karti takoj opazna.

Sočasno s pripravami za natis operativne karte GENERALKARTE v. MITTELEUROPA — BALKAN 1 : 200 000 so v Oddelku za zemljemerstvo XIV dunajskega geografskega inštituta potekale priprave in redakcija ponatisa operativno-strateške karte, oziroma avstrijske državne pregledne karte v merilu 1 : 500 000, ÜBERSICHTSKARTE OESTERREICHS 1 : 500 000 iz leta 1915 in reambulirane leta 1934. Po nacistični redakciji je ostala ta karta, prirejena kot začasna izdaja, brez naslova. Karta zajema območje Gornje in Spodnje Donave (Avstrije), Salzburga, Tirolske s Vorarlbergom, Koroške in Štajerske, seže pa do 46° -skega vzporednika ter na listih/sekcijah VENEDIG/Benetke in

¹¹ Uporabljene so bile avstrijska specialka 1 : 75 000, Karta Italije 1 : 25 000 in 1 : 50 000 ter dopolnitve po Karti Italije 1 : 100 000 iz let 1923/33 in Karti Jugoslavije — Carta »J« 1 : 100 000 iz leta 1929.

AGRAM (Zagreb) zajame tudi vse slovensko okupirano ozemlje. Stopinjska mreža posameznih listov te karte sloni na poldnevnikih Ferro-vega sistema, posamezen list pa zajema ozemlje treh dolžinskih in dveh širinskih stopinj. Natisnjena je bila v petih osnovnih barvah v offset tisku in le z najnujnejšim opisom (legenda). Leto kasneje jo je nadomestila redna izdaja z naslovom EU-ROPA 1 : 500 000, ki si jo bomo ogledali kasneje, tu velja omeniti le še to, da je bila njena začasna izdaja iz leta 1942 natisnjena v zelo skromni nakladi ter da jo je celotno težko najti ne samo pri nas, temveč celo v nekaterih nemških arhivih.

Do kapitulacije Italije septembra 1943

Prve mesece leta 1943 je kartografski in zemljemerski oddelek vrhovnega poveljstva nemške vojske (OKH, Gen. St. d. Heeres — Chef des Kriegskarten- und Vermessungswesen) nadaljeval z redakcijo in natisom spredaj že omenjene, sredi leta 1942 pričete detajlne taktične karte (»specialke«) JUGOSLAWIEN 1 : 25 000 v trobarvnem offsetnem tisku. Del listov te karte je bil, kot smo že omenili, natisnjen do konca leta 1942, listi zahodnega geografskega izreza te karte, zajemajoči ozemlje zapadno od 12°-skega poldnevnika po Parizu — tu gre za vse liste merila 1 : 25 000 sekcij Tolmin, Bled in Vrhnika bivše jugoslovanske karte VGI 1 : 100 000 — pa so bili pripravljene in natisnjene v pomladanskih mesecih leta 1943. Kot vemo, bivši jugoslovanski Vojaški geografski inštitut pred zlomom kraljevine aprila 1941 ni dokončal vseh »slovenskih« listov tedanje specialke merila 1 : 25 000 ter so tej jugoslovanski karti manjkali listi CELJE 2 c in 2 d, CELJE 3 b, CELJE 4 a, 4 b, 4 c in 4 d, ROGATEC 1 c in 1 d, ROGATEC 2 c in 2 d, ROGATEC 3 a, b, c in d, ROGATEC 4 a, b, c in d, PTUJ 1 c in 1 d, PTUJ 2 c in 2 d ter NOVO MESTO 2 a in 2 b, SAMOBOR 1 a, b, c in d, SAMOBOR 2 a, b, c, d in SAMOBOR 3 a. Začasno rešitev vprašanja manjkajočih izvirnih kart tega merila je nemški OKH našel v ponatisu fotografske povečave standardne avstrijske karte 1 : 75 000 v črno-beli izvedbi v merilu 1 : 50 000 — to so uporabljali tudi nemški italijanski partnerji — a ker je bila ta v vsakem oziru zastarela, je bilo treba kar se da naglo najti in izvesti boljše rešitev. Najpreprostejša in najhitrejša rešitev je bila — razumljivo — le fotografska povečava izbrane najprimernejše karte. Zato so znova fotografsko povečali liste stare avstrijske »specialke« tako imenovane tretje deželne izmere v letih 1878/79 v merilu 1 : 75 000 in v črno-belem natisu, ki je bila med prvo svetovno vojno delno reambulirana (leta 1916), potem pa med leti 1928 do 1934 v dunajskem vojaškem geografskem inštitutu (Militärgeographisches Institut) občasno dopolnjevana, pa ob pripravah na vdor v Jugoslavijo nekako zanemarjena. OKH je zdaj nadoknadil zamujeno ter liste/sekcije te karte s (starimi) naslovi CILLI und RATSCHACH (Celje in Radeče), ROHITSCH und DRACHENBURG (Rogatec in Kozje), PETTAU (Ptuj), RUDOLFSWERTH und GURKFELD (Novo mesto in Krško) ter list RANN und SAMOBOR (Brežice in Samobor) znova fotografsko povečal v merilo 1 : 25 000.

Dvojna povečava v stopinjskem sistemu karte ni povzročila neskladnosti, saj se stopinjska mreža poldnevnikov po Ferru (stara avstrijska stopinjska razdelitev) v poldnevniku 33° — ta poteka prek Slovenije — »ujame« z 13°-

skim poldnevnikom pariške stopinjske mreže, po tej pa je bila izdelana predvojna jugoslovanska karta merila 1 : 25 000. Novi listi so torej vpeti v zaključeno stopinjsko mrežo po Ferru, z oznako pariških in greenwiških poldnevnikov na obrobju. Prek listov je v črni barvi odtisnjena stara koordinatna mreža, dokaj svojevrsten pa je topografski izgled novih listov. Dvojna povečava je sicer fino Lehmannovo tehniko črtkanja reliefa ojačila/karikirala do tolikšne mere, da je bilo potrebno relief dopolniti še z izohipsami/plastnicami. Močno zgostitev reliefa še povečujejo kraji, ceste, neobarvani potoki in reke, železnice ter ostali topografski znaki z oro-, hidro- in topnimi v dvojni velikosti. Gozdovi so natisnjeni v bledi travnato zeleni barvi. Prek karte je v vijoličasti barvi odtisnjena veljavna nemška (OKH) koordinatna mreža (4 cm = 1 km) v isti vijoletni barvi pa so natisnjene tudi nove meje med nemško okupacijsko cono in Ljubljansko pokrajino, oziroma Neodvisno državo Hrvaško in Madžarsko. Novi listi (sekcije) te karte so ohranili velikost in obliko — ter opis — detajlne taktične karte JUGOSLAWIEN 1 : 25 000.

Sredi poletja, v avgustu 1943, je bila v dunajskem Vojaškem geografskem inštitutu dokončana redakcija in pripravljen natis delno dopolnjene nove izdaje standardne avstrijske specialke 1 : 75 000, ki je pod naslovom SPEZIALKARTE der ALPEN- und DONAU- REICHSGAUE 1 : 75 000 (Podrobna karta alpskih in donavskih dežel rajha, 1 : 75 000) postopno prihajala iz tiskarne (tudi v ponovnih natisih posameznih listov) še vse naslednje leto 1944. To lično in zanimivo karto v Sloveniji dobro poznamo, saj sta jo uporabljali nemška civilno-politična uprava (s pomožnimi enotami wehrmannschafta) ter, leta 1944, nekateri štabi kvizlinških enot slovenskega domobranstva.

Natisnjena je bila v treh osnovnih barvah: v črni barvi je bil natisnjen črtkasti relief, prav tako vse prometno omrežje ter ves imenski opis in obrobje (posameznega lista) karte. V bledo modri barvi (pri ponatisih v letu 1944) je natisnjeno vodovje z imeni, v bledo zeleni barvi pa gozdna območja. Nove državne meje okrožij so prek osnovne topografije natisnjeni v bledo rdeči barvi, enako tudi legenda mejà z navedkom meddržavnih pogodb njihove določitve in veljavnosti. Desno obrobje listov te karte je znatno širše ter zapolnjeno z obsežno legendo topografskih znakov, tolmačem topografskih okrajšav, navodilom za uporabo koordinatne mreže in koordinatnim merilcem (kotnikom); spodnji rob lista zapolnjuje razmerno merilo z naslovom izdajatelja karte ter shemo političnih mejà na listu v levem kotu. Listi (sekcije) te detajlostne karte so poimenovani po novi nomenklaturi in oštevilčeni po najvejšem sistemu s štirimestnimi številkami (glej shemo listov 11). Pri krajevnih imenih je ob redakciji te karte prišlo do sprememb poimenovanja krajev predvsem na nemškem zasedenem območju Slovenije,¹² na ozemlju tedanje italijanske Ljubljanske pokrajine so krajevna imena večjih trgov in pomembnejših krajev natisnjena v nemški obliki, kakšne je uporabljala že avstrijska specialka istega merila iz časov pred koncem prve svetovne vojne — ista stara

¹² Znana odloka načelstva civilne uprave o preimenovanju oziroma ponemčenju krajevnih imen na Gorenjskem in slovenskem Štajerskem sta bila objavljena v Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Karntens und Krains (15. 9. 1941; 22. 3. 1942) in v Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark (6. 5. 1941; 23. 6. 1941).

ponemčena krajevna imena uporabijo redaktorji te izdaje karte v 1944 tudi za kraje na slovenskem ozemlju, ki je po rapalski pogodbi prišlo pod Italijo. Za poimenovanje slovenskih krajev v Prekmurju, priključenem k Madžarski, so redaktorji uporabili madžarsko poimenovanje iz spomladi 1943.¹³ Očitno so se avtorji te karte »alpskih in donavskih dežel (Gauov)« izredno potrudili, da zabrišejo sledi slovenstva s prilaščanjem slovenskega ozemlja kar najbolj dosledno, ter da mu dokončno vtisnejo znak ponemčevanja tudi v tej uradni obliki — topografskem kartnem dokumentu. Zadnji trije listi te karte, sekcije 5654 RADELSTEIN (Bučka, prej Rudolfswerth-Novo mesto), 5455 WINDISCH FEISTRITZ (Slovenska Bistrica) in 5653 WEIXELBURG u. ZIRKNITZ (Višnja gora in Cerknica) so bili pripravljeni za natis šele avgusta 1944.

Poleti 1943 je kartografski in zemljepisni odelek vrhovnega poveljstva nemške vojske pripravil in natisnil ter jo označil kot prvo izdajo operativno-strateške karte karto EUROPA 1 : 500 000 (Deutsche Heereskarte EUROPA 1 : 500 000 — Ausgabe Nr. 1 — 1943), ki pa v razliko od svoje predhodnice iz leta 1942 uporabi greenwiški stopinjski sistem listov (sekcijskih izrezov). Slovensko narodnostno ozemlje je zajeto na listih L 33 SW VENEDIG (Benetke) in L 33 SO AGRAM (Zagreb). Karta je bila natisnjena v petbarvnem offset tisku: blede rjavi relief je izrisan v plastnicah brez senčenja, gozdna območja so natisnjena v blede zeleni barvi, vodovja v modri, državne meje in pomembnejše ceste pa v cinobrasto rdeči barvi. Ves topografski opis karte je s podatki na obrobju vred (topografska legenda in tolmač okrajšav, podatek o letnem magnetnem odklonu, merilo in naslov izdajatelja, shema političnih mej) natisnjena v črno-rjavi barvi. Karta je v barvnih tonih opazno bledejša od svoje predhodnice iz leta 1942 ter se v tem izredno približuje armadnim preglednim kartam Zahodne Evrope iz leta 1936. Seveda so imena slovenskih krajev natisnjena samo v nemški obliki; izjemi sta Ljubljana in Zagreb z originalnimi imeni v oklepaju in drobnejšem tisku. V primerjavi s predhodnimi izdajami karte istega merila je ta karta Evrope 1 : 500 000 — 1943 vsekakor ena očem najprijetnejših izdaj nemške vojaške kartografije.

Poraz nemškega Afriškega korpusa (Afrika-korpus) in italijanske afriške armade v Tunisu 7. oziroma 13. maja 1943 je prisilil Hitlerja in operativni štab nemških oboroženih sil (Wermachtsführungsstab) v pospešeno pripravo načrtov za strateško obrambo Italije in Balkana — grozila je zavezniška invazija v »trebuh« Evrope — Sredozemlje. Že maja 1943 ustanovljeni Obnovitveni štab (Auffrischungsstab) v Münchnu, ki mu je načeloval feldmaršal Erwin Rommel, je za obrambo evropskih obal Sredozemlja, Italije in Balkana mrzlično pripravil pet tajnih načrtov, od katerih je načrt Alarich vseboval ukrepe za zasedbo in obrambo Italije, načrt Konstantin pa operacijski plan zasedbe grške in jugoslovanske jadranske obale. Julijska zavezniška invazija na Sicilijo ter polom Mussolinijevega fašističnega režima 25. julija 1943 sta narekovala Rommlu pripravo novega obrambnega načrta za Italijo, načrta ACHSE (Os), katerega operativni del je narekoval zasedbo Italije z nemškimi četami. To so Nemci po uradni kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 tudi storili, vdrli so v Italjo — hkrati pa zasedli tudi Ljubljansko pokrajino. Rommlov münchenski štab je v Severni Italiji oblikoval štiri »operativne cone«, skrajna

¹³ Z izjemo imen naselij v občini Pertoča, ki so bili priključeni k Štajerski.

vzhodna, operativna cona Jadransko Primorje (Operationszone Adriatisches Küstenland) je zajemala poleg Ljubljanske pokrajine, Istre in severnokvarnerskih otokov še videmsko pokrajino s Kanalsko dolino in Beneško Slovenijo do nekdanje avstrijsko-italijanske meje na Južnem Tirolskem (glej sliko 13). Nova vojaška in politična situacija v Italiji je Rommlovemu münchen-skemu štabu narekovala pospešeno pripravo in natis novih, nastalim razmeram ustrežajočih topografskih kart vseh standardnih meril ne samo italijanskega, temveč tudi balkanskega »kritičnega« območja. Prva od teh kart je bila nemška izvedenka (izvedena karta) karta ITALIEN 1 : 1 000 000, navezujoča se na lista (sekcije) L 32 in I 33 standardne nemške karte Evrope v merilu 1 : 1 000 000 iz leta 1938 (glej sl. 8).

Geografski izrez ÜBERSICHTSKARTE ITALIEN 1 : 1 000 000 (Pregledne karte Italije merila 1 : 1 000 000) zajema ozemeljsko območje med 37. in 47. vzporednikom severne širine ter med poldnevnikom 12° 20' in 18° 20' greenwiškega stopinjskega sistema ter zajema vse slovensko narodnostno ozemlje. Državne in pokrajinske meje na njej so vrisane na podlagi pogodb o mejah med rajhom in njegovimi sateliti iz let 1941 in 1942 — velja pa opozoriti na to, da so Nemci na tej karti v Prekmurju natisnili predvojno, staro jugoslovansko-madžarsko mejo, Ljubljanski pokrajini pa »odščipnili« in darovali Neodvisni državi Hrvaški skoraj vso Belo krajino, čeprav na to imaginarno mejo nikoli ni stopil ne nemški in ne ustaški graničar — Bela krajina je bila tedaj svobodno, pravilneje, osvobojeno ozemlje, varovale pa so ga enote NOV in POS. Oro-, hidro- in toponimi te karte so na nemškem okupacijskem ozemlju (Gorenjska, Štajerska) ponemčeni, v priključeni Ljubljanski pokrajini slovenski in nemški, na Primorskem pa samo italijanski. Kot pri načrtani meji je tudi pri toponimih Prekmurje nerazumljiva izjema: Murska Sobota, Gornja in Dolnja Lendava so označene s slovenskimi imeni. V našem povzetku¹⁴ značilnih posameznosti te karte ne moremo podrobneje obravnavati, zadovoljuje naj podatek, da je operativnim štabom nemške vojske namenjena izdaja te karte natisnjena z mejami posameznih operativnih con v modri ali temno modro-črni barvi, posamezne cone pa so tudi poimenovane (npr. Alpen-Vorland, Armeegruppe von Zangen ipd).

Hkrati z milijontno karto Italije (Übersichtskarte ITALIEN, 1 : 1 000 000), julija in avgusta 1943, je nemški OKH dal ponatisniti delno prirejeno in dopolnjeno generalštabno karto Evrope v merilu 1 : 500 000 (Generalkarte v. EUROPE, 1 : 500 000) v istih osnovnih barvah (bledo rjava, modra, svetlo zelena, rdeča in črna) in v enakem reliefu, ki pa je blag in dovolj nevpadljiv, da ostaja ta strateška karta dovolj pregledna in čitljiva tudi v kasnejših pre-tiskih v drugi polovici leta 1944.

Avgusta 1943 je kartografski oddelek OKH po Rommlovem ukazu dokončal redakcijo prve izdaje operativne karte Jugovzhodne Evrope v merilu 1 : 200 000 z izvirnim naslovom Deutsche Heereskarte SÜDOST EUROPA 1 : 200 000 — Ausgabe Nr. 1., ki zajema na svojih listih/sekcijah poleg celotnega jugoslovanskega ozemlja tudi dobršen del italijanske Furlanije do greenwiškega poldnev-

¹⁴ Obširneje je gradivo tega članka obravnavano v II. delu študije o vojaški kartografiji slovenskega ozemlja, Slovensko narodnostno ozemlje na domačih in tujih vojaških topografskih kartah, v tipkopisu.

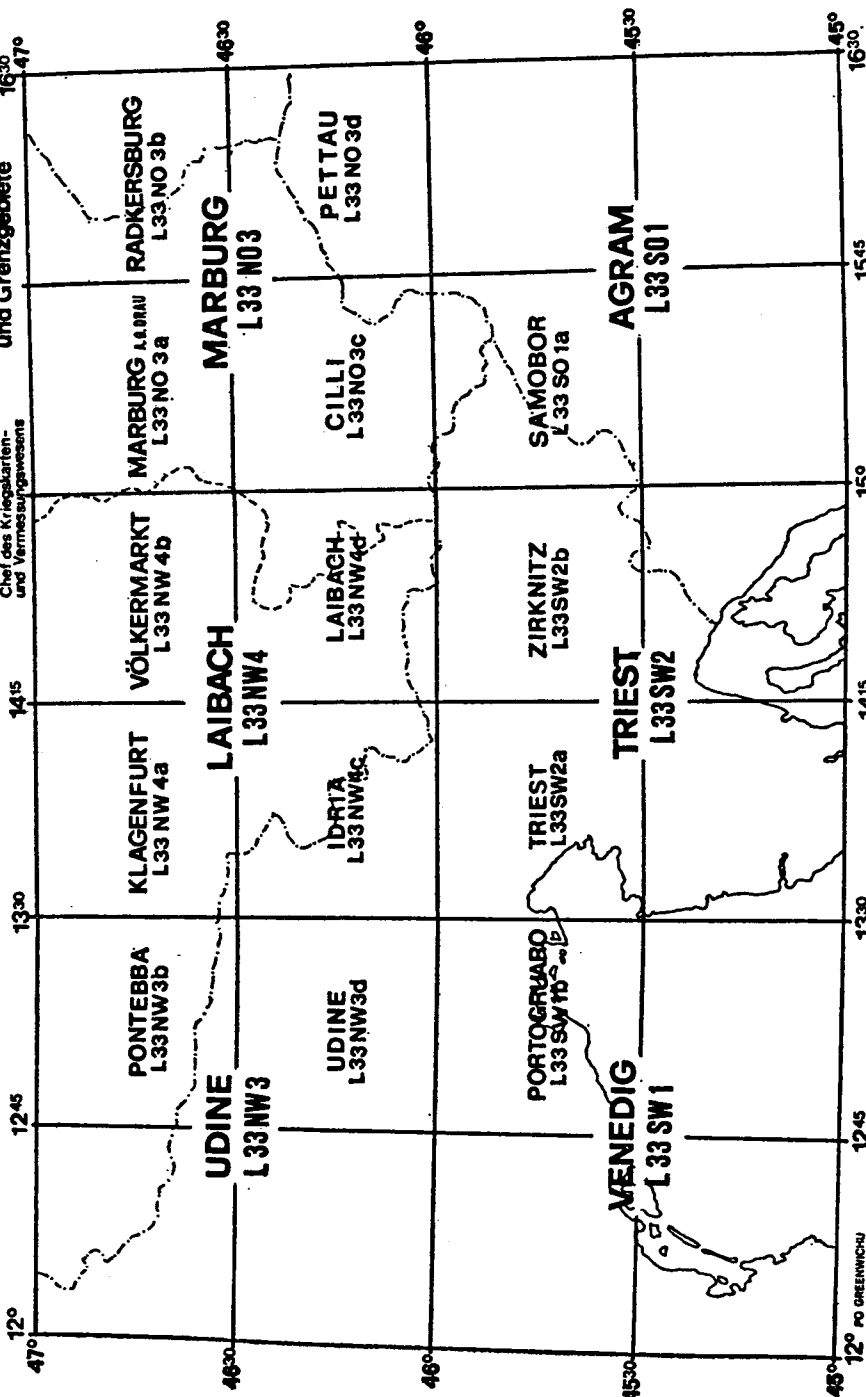
nika 12° 50'. Ker je geografski izrez te karte istoveten z izrezom izvirne predloge, stare osnovne avstrijske generalne karte istega merila iz leta 1936/37, se izrezi njenih listov/sekcij **ne ujemajo** z izrezom pregledne karte Srednje Evrope 200, ki je bila izdelana v greenwiškem stopinjskem sistemu in pri kateri se bomo pomudili takoj zatem. Slovensko narodnostno ozemlje zajemajo naslednji listi/sekcije karte Jugovzhodne Evrope 1 : 200 000 31/47 Hofgastein, 32/47 Klagenfurt, 33/47 Graz, 34/47 Szombathely, 31/46 Trieste, 32/46 Ljubljana/Laibach, 33/46 Cilli in 34/46 Agram/Zagreb. Karta je natisnjena v petih barvah v offset tisku. Črtkani, dokaj blagi relief je natisnjen v blede rjavi barvi brez osenčenja. Vodovje je svetlo modro, gozdna območja so na tej karti natisnjena v zamolklo zeleni barvi. Kraji, prometno omrežje ter ves topografski opis karte so natisnjeni v temno sivo-rjavi barvi, politične meje pa v cinobrasto rdeči barvi. Barvna lestvica osnovnih barv je zelo skladna in umirjena, kar pogojuje izredno preglednost in čitljivost te karte. Bogatejše s topografskimi podatki je razširjeno desno obrobje listov/sekcij. Na desnem obrobju je poleg topografske legende in glosarija okrajšav natisnjeno še navodilo o uporabi koordinatnega merilca nemške koordinatne mreže, navedek odklona magnetnice za leto 1943, shema komplementarnih listov karte, merska skala z naslovom izdajatelja karte, shema političnih meja na listu/sekciji ter navedek izvirnih kart, po katerih je bila ta izvedena karta izdelana. Pri izdelavi te karte je bilo uporabljenih več izvirnih osnovnih kart kot običajno. Poleg izvirne avstrijske specialke 1 : 75 000 so uredniki te karte uporabili še Karto Italije 1 : 100 000 iz let 1923/33, karto Jugoslavije bivšega VGI iz let 1932/34 v merilu 1 : 200 000, novejše karte cestnega omrežja (turistične karte), italijansko taktično-operativno karto Carta d'Italia 1 : 100 000 iz leta 1940/41, ter — kar je pri tej karti zelo pomembno — podatke rajhovskega prometnega ministrstva. Ker nas bi tu navajanje nekaterih topografskih izboljšav zavedlo predač, naj zadostuje, če navedemo, da je t. i. nemška železniška proga Vižmarje—Laze, ki je obšla Ljubljano prek Ježice zato, da se izogne prečkanju italijanske okupacijske cone Ljubljanske pokrajine, na tej karti dosledno vkartirana, na vseh prejšnjih nemških kartah-izvedenkah je namreč še ni bilo. Vsekakor je bila karta SÜDOST EUROPA 1 : 200 000 ob svojem izidu veliko ažurnejša v podatkih od predhodnih kart-izpeljank istega merila in izreza ter je to svojo vrednost ohranila tudi v vseh ponatisih do konca vojne. Po svoji »uradni« okrajšavi Eso 200 jo dobro poznamo tudi v naših arhivih.

V avgustu 1943 so izšli tudi prvi natisnjeni listi/sekcije operativne karte Deutsche Heereskarte ITALIEN 1 : 200 000 — Ausgabe Nr. 2 (Operativna karta Italije 1 : 200 000 — druga izdaja), katere listni izrezi so širši, saj zajemajo 1° 30' po geografski dolžini namesto 1°, običajno za to merilo; to daje kartnemu delu lista skoraj kvadratično obliko. Listi te operativne karte se nizajo od šestega (6°) do petnajstega (15°) greenwiškega poldnevnikarja, leto dni kasneje, avgusta 1944 dodani listi z naslovom Italija in obmejno ozemlje (ITALIEN und Grenzgebiet 1 : 200 000, (slika 12) 1944 pa sežejo še stopinjo in pol dlje proti vzhodu, do poldnevnikarja 16° 30' po Greenwichu. Slovensko narodnostno ozemlje je zajeto na listih/sekcijah L 33 NW UDINE, L 33 NW 4 LAIBACH in L 33 NO 3 MARBURG, ter L 33 SW 1 VENEDIG, L 33 SW 2 TRIEST in L 33 SO 1 AGRAM/ZAGREB, ki so iz kartografske tiskarne na Dunaju prihajali postopoma vse do srede leta 1944. Za »italijanski« del kartiranega območja na teh

Deutsche Heereskarte Italien Ausgabe Nr.2. 1943/44
 Italien Ausg. Nr.2 u.Nr.3 1943/44
 und Grenzgebiete

Izd. OKH/Gen St d H
 Chef des Kriegskarten-
 und Vermessungswesens

1:200.000
 1:100.000

Slika 12.

listih/sekcijah je dunajski kartografski zavod uporabil poleg izvirne karte Carta d'Italia CTI 1 : 250 000 in Carta della Frontiera Orientale 1939/40 — od prve sekcije št. 6, 6 bis, 7 in 8, od druge pa vse sekcije do montemarijskega pol dnevnika 4° (po Rimu) — vse po letu 1938 prirejene, dopolnjene in popravljene izvedenke pregledne karte Evrope v merilu: 1 : 200 000, ki jih je dotlej nemška Wehrmacht že s pridom uporabljala. Listi/sekcije te karte ITALIEN 1 : 200 000 so natisnjeni na polah velikosti 90 × 70 cm, torej v neobičajnem formatu. Desno obrobje je znatno širše kot sicer ter tudi bogatejše s topografskimi in geografskimi pojasnili, ne manjka omembe izvirnih kart in preglednih shem. Značilno zanjo je, da ima v svojem stopinjskem okvirju zaznačene tudi — izvirne — montemarijske meridiane, s čemer je bila omogočena hkratna uporaba detajlnejših kart italijanskega izvora.

Karta je bila natisnjena samo v štirih barvah: blago črtkani, vendar zelo plastični relief je natisnjen v okrasto rjavi barvi, vodovje je blede modre barve, politične meje so natisnjene v oranžno rdeči barvi. Vsi kraji, prometno omrežje ter ves topografski opis karte z obrobjem in legendami je natisnjeno v temnejši rjavi barvi. Gozdna območja na tej karti niso **posebej obarvana**, temveč označena le z grafičnimi topografskimi znaki, zato prevladuje na karti svetlorjavi barvni ton reliefa — karta je zato izredno čitljiva, ne pa tudi dovolj natančna. Vseh topografskih posebnosti (in napak) na posameznih listih te karte tu ne moremo opisovati, velja pa omeniti, da se Nemci tudi pri tej karti ravnaajo po vpeljanem načinu opisovanja krajevnih imen in oronimov: na gorenjskem in štajerskem delu ozemlja so vsi oro-, hidro- in toponimi natisnjeni izključno v nemški obliki (po preimenovanju 1942), na Primorskem in v Istri so vsa imena poitaljančena, na ozemlju Ljubljanske pokrajine pa bodisi ponemčena (večji in pomembnejši kraji), bodisi v slovenskem izvirniku. Meja Ljubljanske pokrajine je natisnjena po razmejitveni pogodbi iz septembra 1941, prav tako meja z Madžarsko v Prekmurju (po pogodbi iz avgusta 1942), meja z Neodvisno državo Hrvaško prek Bele krajine pa je natisnjena v črtkasti liniji, kot začasna (vorläufige Grenze).

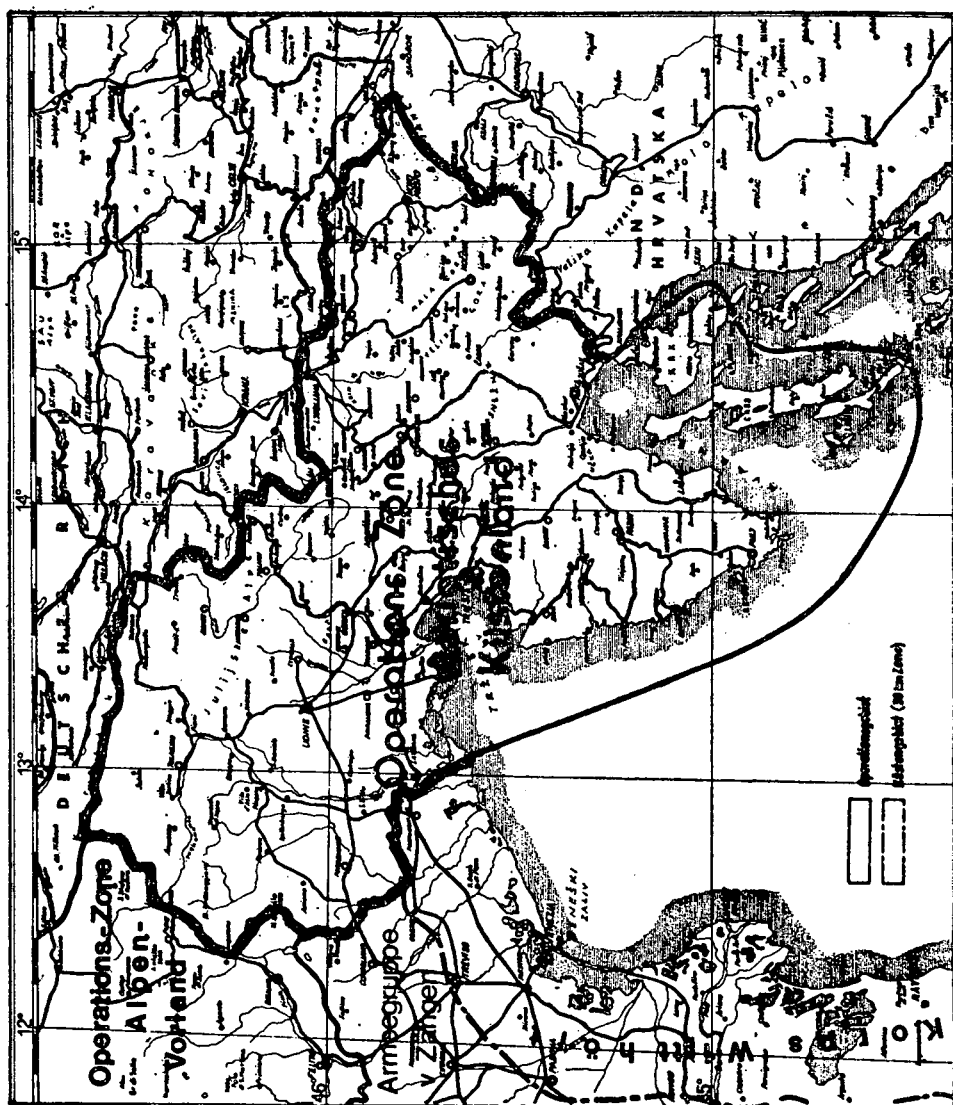
OD SEPTEMBRA 1943 DO KONCA VOJNE MAJA 1945

Septembra in oktobra 1943 sta kartografski tiskarni na Dunaju in v Zagrebu¹⁵ dokončali redakcijo in natis prvih listov/sekcij druge izdaje taktično-operativne karte Italije v merilu 1 : 100 000 — Deutsche Heereskarte ITALIEN 1 : 100 000, Ausgabe Nr. 2. — kartografsko izvedene detajlne karte že omenjene operativne karte v merilu 1 : 200 000 (Deutsche Heereskarte ITALIEN 1 : 200 000) z »razširjenim« naslovom Deutsche Heereskarte ITALIEN und Grenzgebiete — Ausgabe Nr. 2. Karta je vpeta v greenwiški sistem stopinjskih meridianov, posamezen list/sekcija zajema geografski izrez tričetrt stopinje (45') po geografski dolžini in pol stopinje (30') po severni širini. Geografski izrez posameznih listov/sekcij je — kot pri karti ITALIEN 1 : 200 000 — kvadratičen, za nemške (in

¹⁵ Del svojega kartografskega aparata so Nemci premestili v Zagreb, kjer se je v ustaškem glavnem stanu po zlomu Jugoslavije zbrala večja skupina kartografov bivšega jugoslovanskega VGI. Nemci so že 1942 opremili ustaško kartografsko risalnico in tiskarno s kartografskim instrumentarijem iz Dresdena ter v Zagrebu tiskali večino kartnih izdaj dunajske redakcije za jugovzhodno Evropo — Balkan.

jugoslovanske) VTG karte neobičajen: privzet je po italijanskih izvirnih kartah, ki so tej seriji nemških kart-izvedenk služile za osnovo. Na polah 90×70 cm je kartni izrez sekcije natisnjen tako, da ostaja na desnem robu pole dovolj prostora za natis besedne razlage italijanskih topografskih okrajšav, fonetični glosarij italijanskih imen, topografsko legendo, podatke o koordinatni mreži na karti, ter — na spodnjem robu lista — tabelo za preračunavanje najmanjših merskih enot na karti, črt, v stopinjski in metrski sistem, navedbo zapadnega odklona magnetne igle za sredino leta 1943 in 1944, shemo komplementarnih listov, merilo in ime izdajatelja karte, skico upravnih mejá na sekciji in navedek osnovnih, izvirnih kart, po katerih je bila ta karta prirejena za natis. Kot izvirni karti listov/sekcij, ki zajemajo slovensko narodno ozemlje, sta bili uporabljeni Grande Carta topografica del Regno d'Italija 1 : 100 000 in Karta Jugoslavije 1 : 100 000 bivšega VGI iz let 1931/34. Na stopinjskem robu kartnega izreza (zunanji rob štirih sestavljenih komplementarnih listov, ki obsegajo površino geografskega izreza lista/sekcije iste karte v merilu 1 : 200 000 Italien) je poleg osnovne greenwiške stopinjske razdelitve zaznamovana tudi stopinjska mreža italijanskega sistema po Monte Mariu v Rimu. Prek karte je natisnjena nemška armadna (Gauss-Krügerjeva) koordinatna mreža z značilnim razmikom — divergenco — med 4. in 5. koordinatno cono (z abscisama 12° in 15° po Greenwichu) na videmski sekciji karte, na L 33 NW 3 d UDINE.

Slovensko narodnostno ozemlje je zajeto v geografskih izrezih sledečih listov/sekcij te karte: L 33 NW 3 b PONTEBBA (delno), L 33 NW 42 KLAGENFURT (Celovec), L 33 NW 4 b VÖLKERMARKT (Velikovec), L 33 NO 3 a MARBURG a. d. DRAU (Maribor), L 33 NO 3 b RADKERSBURG (Radgona) in L 33 NW 3 d UDINE (Videm), L 33 NW 4 c IDRIA (Idrija), L 33 NW 4 d LAIBACH (Ljubljana), L 33 NO 3 c CILLI (Celje), L 33 NO 3 d PETTAU (Ptuj) ter L 33 SW 1 b PORTOGRUARO, L 33 SW 2 a TRIEST (Trst), L 33 SW 2 b ZIRKNITZ (Cerknica) in L 33 SO 1 a SAMOBOR (gl. shemo listov 12). Karta je natisnjena v tribarvnem tisku. S plastnicami (izohipsami) naznačeni relief je natisnjen v blede rjavi barvi, vodovje je svetlo modro, gozdna območja so označena z mrežo (rastrom) drobnih krogecv zelene barve. To je ena od vidnih posebnosti te karte, ostalih nam obseg tega opisa ne dovoljuje navajati. Kraji, prometno omrežje ter celoten topografski opis karte z obrobjem in legendami vred so natisnjeni v temno rjavi barvi. Prek karte natisnjena koordinatna mreža je vijoličaste barve. Pri natisu slovenskih, ponemčenih in poitalijančenih krajevnih in topografskih imen na tej karti Nemci niso bili pretirano pazljivi; napak te vrste je na karti vse polno, največ zmede je pri pravilni pisavi slovenskih sičnikov in šumnikov. Posebej poudariti pa velja, da listi/sekcije te karte, ki jih zgoraj naštevamo, niso izšli naenkrat ali v zaporedju kot jih navajamo, temveč postopno po dva ali največ trije hkrati, sredi leta in jeseni 1944 pa je ob manj »aktualnem« listu izšel ponatis (tudi v drugič ali tretjič) lista/sekcije, ki je bil nemškim štabom in komandam v akcijah proti NOV in POS najbolj potreben. Nemški (Küblerjev) štab operativne cone Jadransko Primorje je dal ponatisniti sekcije te karte, ki »pokrivajo« ozemlje cone, po dve, tri ali celo štiri skupaj na en list papirja v t. i. štabne operacijske karte s svojo oštevilčbo in pripombo v mastnem tisku na gornjem robu, Zusammendruck — Nur für Dienstgebrauch! (Združeni natis — samo za službeno uporabo.) Ozemlje nemške operativne cone

Slika 13. Pregledna karta operativne cone Jadransko Primorje.

Jadransko Primorje »pokrivajo« 9., 10. in 18. list združenega natisa sekcij te karte, ki je v natisu sicer enaka svoji matični karti, ITALIEN und Grenzgebiete 1 : 100 000, močnejše ponatisnjena pa je njena koordinatna mreža.

Že sredi avgusta 1943 je bila v oddelku za vojaško kartografijo in zemljermerstvo vrhovnega poveljstva nemških oboroženih sil končana redakcija ponatisa taktično-operativne karte Jugoslavije v merilu 1 : 100 000, Deutsche Heereskarte — JUGOSLAWIEN (Ey 100) 1 : 100 000; območne skupine listov/

sekcij te karte pa so po potrebah vojaških akcij proti NOV in POJ v večkratnih ponatisih prihajale iz tiskarn — tudi terenskih v »avtoblindah« — skozi vse leto 1944 ter še marca 1945 (npr. sekcije ozemlja zahodne Slovenije Küblerjevega štaba za cono Jadransko Primorje). Ta taktično-operativna karta JUGOSLAWIEN (Ey 100) tvori z operativno karto Jugovzhodne Evrope v merilu 1 : 200 000, SÜDOST EUROPA (Eso 200) ter osnovno taktično karto Severozahodni Balkan v merilu 1 : 50 000, NORDWEST BALKAN (Ey 50) skupino izvedenih kart jugoslovanskega — in slovenskega — ozemlja, katerih osnova so bile izvirne predvojne topografske karte istih meril bivšega jugoslovanskega Vojnogeografskega inštituta v Beogradu. K tej skupini kart predvojnega jugoslovanskega ozemlja sodi tudi že leta 1942 pričeta in redakcijsko močno dopolnjena in korigirana detajlna taktična karta (specialka) Jugoslavije v merilu 1 : 25 000, Deutsche Heereskarte JUGOSLAWIEN 1 : 25 000 s fotografskimi povečavami že pred vojno manjkajočih izvirnih sekcij v Sloveniji (glej spredaj). Značilno za to skupino kart je, da so rezane v liste/sekcije enako kot njihove jugoslovanske predloge na bazi poldnevnikov pariškega stopinjskega sistema, da se karte vseh štirih standardnih meril, Eso 200, Ey 100, Ey 50 in Jugoslawien 1 : 25 000, pričenjajo s pariškim poldnevnikom 11° 30' ter da — z izjemo listov/sekcij karte Jugoslawien 1 : 25 000 za slovensko ozemlje — ne segajo preko severnega roba svojega geografskega izreza, vzporednika 46° 30' severne širine. Listi/sekcije karte Ey 100 so oštevilčeni po starem jugoslovanskem sistemu ter je prvi list te karte, sekcija ASSLING (Jesenice — na predvojni jugoslovanski karti sekcija BLED — oštevilčen z 10, prvi list druge vrste listov, VRHNIKA pa z zaporedno številko 24. Glede na svoj geografski izrez karta Ey 100 ne zajema celotnega slovenskega ozemlja, slovenska Koroška, gornje Podravje z delom Pohorja, Slovenske gorice z Mariborom ter vse Prekmurje leži zunaj obsega te karte, prav tako pa tudi Zgornje Posočje, Goriška Brda, del Vipavske doline in Krasa ter slovenska obala s Trstom in Koprom, ki jih robni pariški poldnevnik 11° 30' loči od ostale Slovenije ter pušča v območju že opisane karte ITALIEN u. Grenzgebiete 1 : 100 000. Glej sliko 14.

Karta Ey 100 je — kartografsko vzeto — dokaj pedantno izdelana izvedenka jugoslovanske izvirne karte z opaznimi topografskimi popravki, oziroma dopolnili v prometnem omrežju, natisnjena v intenzivnejših barvah kot izvirnik ter z obsežnejšo legendo topografskih znakov, glosarijem okrajšav in standardnih navodil za uporabo. Karta je ohranila jugoslovansko koordinatno mrežo, v naslovih sekcij pa pod nemškimi imeni še izvirna imena v oklepaju.

Druga, pri nas najštevilneje ohranjena topografska karta »balkanske« skupine kart Jugovzhodne Evrope je dokaj znana in popularna nemška specialka severovzhodnega Balkana v merilu 1 : 50 000, Deutsche Heereskarte des NORDWESTBALKAN (Ey 50) 1 : 50 000. Tudi ta izvedena karta, katere posamezna sekcija zajema četrt stopinje (15') geografske dolžine in širine, je ob vsakokratnem ponatisu posameznih sekcij ali skupin (v okviru sekcije Ey 100 ali celo Eso 200 glede na aktualnost potreb) sprotno dopolnjevana in korigirana celo na podlagi letalskih posnetkov. Ena od opaznih zanimivosti te karte je, da so Nemci pri zamenjavi izvirne nomenklature listov z nemško ohranili imena posameznih listov v izvorni slovenski ali srbohrvaški obliki (npr. stara jugosl. nomenklatura sekcije Cerknica 4 je v Ey 50 naslovljena kot RIBNICA /Cerk-

Deutsche Heereskarte Jugoslawien

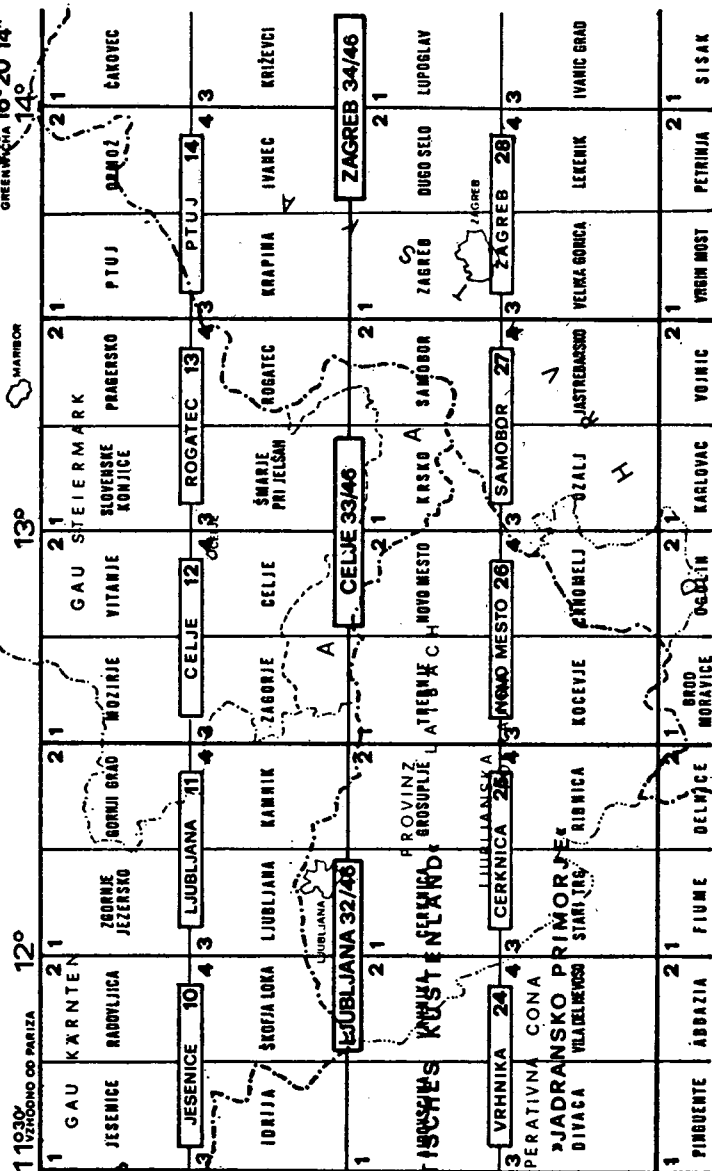
Eso 200 - Ey 100 - Ey 50

CELJE 33/46 - Eso 200 - 1:200.000

ROGATEC 13 - Ey 100 - 1:100.000

CELJE 33 - Ey 50 - 1:50.000

BELOVEC

Slika 14.

nica 4/). Karta je petbarvna, ekvidistance plastnic reliefa so 20 m. Nemci na tej karti niso spreminjali (ponemčili) imen gorá, vodá in krajev, niti topografskih besednih okrajšav, temveč so dodali karti obsežen nemški glosarij izrazov na karti. Desno in spodnje obrobje sekcij je izpolnjeno z ustreznimi navodili za rabo karte. Vsekakor pomeni ta nemška izvedenka karte v vseh ponatisih leta 1944 — označena pa je kot prva izdaja (Ausgabe Nr. 1.) — eno najsolidnejših kartografskih storitev nemške medvojne kartografije, ki je ni več uspela ponoviti.

Kartografsko in grafično kvalitetno se zgoraj navedeni Ey 50 močno približuje druga izdaja Karte alpskih in podonavskih dežel, SPEZIALKARTE der ALPEN- und DONAU- REICHSGAUE 1 : 75 000, redakcijsko pripravljene sicer že poleti 1943, v celotnem obsegu natisnjene pa šele sredi leta 1944. Namenjena je bila civilnim upravnim službam, policiji in žandarmeriji z njenimi pomožnimi oboroženimi enotami. Pregledni karti iste vsebine v merilu 1 : 750 000 in 150 000 za ozemlje pod vzporednikom 47° severne širine sta danes pri nas rari-teti, liste/sekcije iste karte v merilu 1 : 75 000 pa je najti v vsaki, tudi skromnejši kartni zbirki naših arhivov, muzejev in nekaterih družbenih ustanov. Njene kartografske in grafične kvalitete smo že omenili pri opisu njene prve izdaje v letu 1942, pomembno pa je, da omenimo, da je izdaja iste karte v letu 1944 dosledno »počistila« s slovenskimi imeni večjih krajev, rek in celo gorskih vrhov ne samo na Koroškem, Gorenjskem in Štajerskem, temveč tudi na sekcijah v septembru 1943 zasedene Ljubljanske pokrajine. Tudi ta druga trobarvna izdaja karte vsebuje nekaj popravkov po letalskih posnetkih ter — v »štajerskem« delu karte — nove topografske vneske kot je npr. delovno taborišče Sterntal pri Strnišču na Dravskem polju (današnje Kidričevo).

Kartografski oddelek vojaškega oddelka za zemljemerstvo XIV. na Dunaju je za potrebe operativnih štabov in vojske, vključene v vse širše aktivno sodelovanje z žandarmerijo v protipartizanskih akcijah na slovenskem ozemlju, že v začetku leta 1944 transponiral karto alpskih in obdonavskih pokrajin, SPEZIALKARTE der ALPEN- und DONAU- REICHSGAUE 1 : 75 000 v karto merila 1 : 50 000. Ker nepoučeni pogostokrat zamenjujejo to karto s karto Ey 50, je prav, da tu navedemo nekaj več o njej.

Poenostavljeno povedano, gre pri tej izdaji »gaukarte« v merilu 1 : 50 000 za vertikalno prepolovitev sekcij v merilu 1 : 75 000 in povečavo vsebine vsake polovice sekcije v merilu 50 000, kar po izrezu povečave ustreza izrezu splošne armadne specialke Ey 50. Seveda gre tu le za transponiranje ozemeljskega obsega, grafično-kartografsko sta karti identični izvedenki, različen je le stopinjski sistem in okvir, v katerem sta izdelani. Stopinjska razdelitev je ista kot pri izvorni karti v merilu 1 : 75 000, v stopinjskem sistemu Ferrovih poldnevnikov. Topografska osnova je grafično prilagojena isti osnovi armadne karte Ey 50, povsem drugačna pa je nomenklatura — številčna in imenska — novo nastalih sekcij: novo nastala leva polovica sekcije v merilu 1 : 75 000 ima poleg standardne številke še predznak W (West-zahod) in novo ime sekcije po najpomembnejšem kraju na listu, desna polovica iste sekcije v merilu 1 : 75 000 ima v izvedbi v merilu 1 : 50 000 za izvorno standardno številko sekcije še O (= Ost-vzhod) in novo ime. Eno od imen W ali O sekcije je ime izvorne sekcije v merilu 1 : 75 000. Ker je začetni poldnevnik te karte poldnevnik 31° po Ferro-stopinj-

skem sistemu, je s to karto — enako kot pri »gaukarti« — zajeto vse zahodno slovensko ozemlje v obsegu, kot ga ni vsebovala nobena od predvojnih jugoslovanskih kart (gl. sliko 15).

Hiter razvoj političnih ter predvsem vojaških dogajanj na italijanskem operativnem območju v srednji in severni Italiji je nemškemu vrhovnemu poveljstvu narekovalo razmeroma naglo — pa tudi površno — pripravo in natise detajlnejših operativnih kart večjih meril tega območja. Ker bi bila redakcija in priredba novih izvedenih kart v merilih 1 : 50 000 in 1 : 25 000 prezahtevna in prezamudna, so nemški kartografi izkoristili razpoložljive kartne matrice Karte Italijske (Carta d'Italia dell' Istituto Geografico Militare 1936—40) meril 50 000 in 25 000 ter jih, vsako v več variantnih ponatisih z različnimi obrobnimi navodili, glosariji in tudi legendami, po več sekcij skupaj, po potrebah postopoma tiskali vse do pomladi 1945 (gl. sliko 16).

Glavni zemljemerski oddelek XIV dunajskega vojaškega zemljemerskega urada (Hauptvermessungsabteilung XIV, Heeresvermessungsstelle Wien) je februarja 1944 pričel z natisom karte (severne) Italije, Deutsche Heereskarte ITALIEN 1 : 25 000, po prirejenih matricah italijanskega izvirnika iz let 1927 in 1936 v dveh barvah — italijanska izvirna karta tega merila iz let 1938/40 je večbarvna — črni in modri, brez izvirne topografske legende, a s podrobnim pojasnilom o njeni rabi, vnešenih korekturah z letalskih fotografskih posnetkov in nemški koordinatni mreži 4. in 5. koordinatne cone, ki se ne sklada s koordinatno mrežo italijanske predloge (izvirne karte). Ker je pri tem natisu karte — označena je kot 2. izdaja, namenjena izključno samo vojaški rabi — samo vodovje natisnjeno v modri barvi, vsi ostali topografski elementi karte pa so natisnjeni črno (relief, prometno omrežje, kraji, topografski znaki in opis), je ta karta zelo nepregledna. Prav tako je po izvirniku ohranila poimenovanje posameznih listov/sekcij in njihovo nomenklaturu. Vse topografske pomanjkljivosti te izdaje karte — kot osnova zanjo je bila uporabljena že zastarela, ne-reambulirana italijanska izdaja 1927/36 — so »izsilile« ponovno redakcijo te karte, ki je kot 3. izdaja (Ausgabe Nr. 3) z vijoličnim pretiskom nemške koordinatne mreže pričela izhajati sredi poletja 1944, zadnje sekcije s pretežno slovenskim ozemljem so bile prirejene in natisnjene pozimi 1944 in do marca 1945. Mislim, da ni potrebno posebej poudariti, kolikšno vlogo je ta izdaja karte Italien 1 : 25 000 odigrala v pripravah in poteku nemške ofenzive proti enotam 9. korpusa NOV in POS spomladi 1945.

Nič manj pomembno vlogo ni tedaj odigrala detajlna karta Italije in obmejnih območij 1 : 50 000 (Deutsche Heereskarte ITALIEN und Grenzgebiete 1 : 50 000 1944 Ausgabe Nr. 2.), ki je dejansko le delno prirejena in na podlagi letalskih fotografskih posnetkov korigirana kopija (izvedena karta) italijanske izvirne karte Carta d'Italia, carta della frontiera orientale iz leta 1936 in 1940/41.¹⁶ Nemcem čas ni dopuščal, da bi v to karto vnesli popravke napak italijanskega izvirnika, ki so se jih kartografi italijanskega XI. armadnega zbora v Ljubljani leta 1942 sicer lotili odpravljati, a jih leta 1943 niso več utegnili — enako kot liste/sekcije Črnomelj, Novo mesto in Samobor — tudi natisniti.

¹⁶ Ta je izdelana v montemarijskem stopinjanskem sistemu ter jo ne gre zamenjati z italijansko izvedeno karto, Carta »J«, ki je v topografskem slogu in opisu poitalijančena kopija jugoslovanske karte bivšega VGI.

1:50 000

Deutsche Karte 1:50 000
der Alpen- und Donau- Reichsgaue
Deutsche Heereskarte
Ausgabe 1

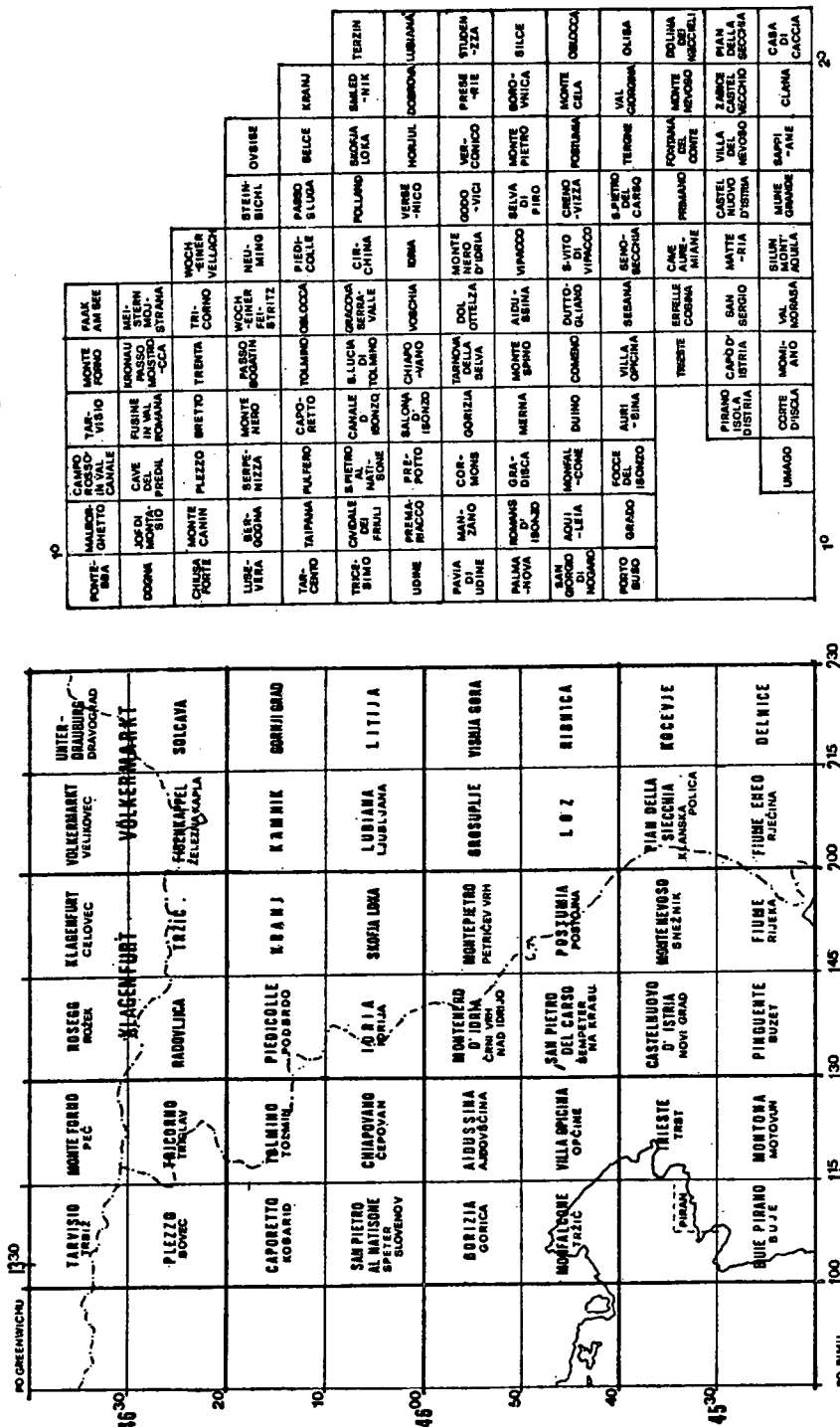
OKM/Oem. St.d.H.
Chef d'Etatmajor und Vermessungsingenieur 1944

4600	3100	3130	3145	3200	3215	3230	3245	3300	3315	3345	3400
	W 5351 O	WILLACH BELJAK	KLAFERFORT CELOVEC	MARIA SAKL GOSPARBETHA	VOLLEMARKT VELINOVEC	WINDISCH SLOVENI GRADAC	W 5354 O	W 5355 O	W 5356 O	BAD BLEICHENBERG	JENNERSDORF JENAVCI
4630	W 5451 O	ARNOLDSTEIN POKLOSTER	W 5452 O	W 5453 O	W 5454 O	W 5455 O	W 5456 O	W 5457 O	W 5458 O	W 5459 O	W 5460 O
	FLITSCH BOVEC	KRONAU KRONAU GORA	W 5452 O	W 5453 O	W 5454 O	W 5455 O	W 5456 O	W 5457 O	W 5458 O	W 5459 O	W 5460 O
	W 5451 O	ASSLING JESENICE	RADMANNS- DORF RADOVJICA	SEELAND JEZERSKO	OBERBURG GORNJI GRAD	PRASSBERG BRASLOVCE	W 5454 O	W 5455 O	W 5456 O	W 5457 O	W 5458 O
4615	W 5551 O	TOLMEIN TOLMIN	W 5552 O	W 5553 O	W 5554 O	W 5555 O	W 5556 O	W 5557 O	W 5558 O	W 5559 O	W 5560 O
	CIVIDALE CIVIDALE	IDRIA IDRIJA	LAAK LAZNA LOKA	KRAINBURG KRAJNJ	STEIN KAMNIK	PRASSBERG BRASLOVCE	W 5554 O	W 5555 O	W 5556 O	W 5557 O	W 5558 O
4600	W 5651 O	W 5652 O	W 5653 O	W 5654 O	W 5655 O	W 5656 O	W 5657 O	W 5658 O	W 5659 O	W 5660 O	W 5661 O
	BRANICA GRADISČA	W 5652 O	W 5653 O	W 5654 O	W 5655 O	W 5656 O	W 5657 O	W 5658 O	W 5659 O	W 5660 O	W 5661 O
	W 5651 O	W 5652 O	W 5653 O	W 5654 O	W 5655 O	W 5656 O	W 5657 O	W 5658 O	W 5659 O	W 5660 O	W 5661 O
	BRANICA GRADISČA	W 5652 O	W 5653 O	W 5654 O	W 5655 O	W 5656 O	W 5657 O	W 5658 O	W 5659 O	W 5660 O	W 5661 O
4545	W 5751 O	W 5752 O	W 5753 O	W 5754 O	W 5755 O	W 5756 O	W 5757 O	W 5758 O	W 5759 O	W 5760 O	W 5761 O
	BRADO GRADCE	W 5752 O	W 5753 O	W 5754 O	W 5755 O	W 5756 O	W 5757 O	W 5758 O	W 5759 O	W 5760 O	W 5761 O
	W 5751 O	W 5752 O	W 5753 O	W 5754 O	W 5755 O	W 5756 O	W 5757 O	W 5758 O	W 5759 O	W 5760 O	W 5761 O
	BRADO GRADCE	W 5752 O	W 5753 O	W 5754 O	W 5755 O	W 5756 O	W 5757 O	W 5758 O	W 5759 O	W 5760 O	W 5761 O
4530	W 5851 O	W 5852 O	W 5853 O	W 5854 O	W 5855 O	W 5856 O	W 5857 O	W 5858 O	W 5859 O	W 5860 O	W 5861 O
	W 5851 O	W 5852 O	W 5853 O	W 5854 O	W 5855 O	W 5856 O	W 5857 O	W 5858 O	W 5859 O	W 5860 O	W 5861 O
	W 5851 O	W 5852 O	W 5853 O	W 5854 O	W 5855 O	W 5856 O	W 5857 O	W 5858 O	W 5859 O	W 5860 O	W 5861 O
	W 5851 O	W 5852 O	W 5853 O	W 5854 O	W 5855 O	W 5856 O	W 5857 O	W 5858 O	W 5859 O	W 5860 O	W 5861 O

Slika 15. Shema listov nemške karte Alpen- u. Donau- Reichsgaue v merilu 1 : 50 000.

Carta d'Italia
ISTITUTO GEOGRAFICO MILITARE
1925-1928 1932-1941

1:50 000
1:25 000

Slika 16. Shema listov dopolnjene nemške izvedene karte ITALIEN 1:50 000 (levo) in 1:25 000 (desno) iz 1944/45.

Sicer pa je ta nemški prirejeni ponatis italijanskega izvornika vsekakor solidno kartografsko-tiskarsko delo, ki tako v narisu reliefa — topografski ključ karte je dopolnjen z znamenjem za kraške uvale in jame, ki ga tako avstrijska kot nemška kartografija ni poznala — kot v izboru blagih barvnih tonov zvesto sledi izrazitemu nenemškemu, specifično italijanskemu »slogu« kartografsko-grafičnega izraza.

Jeseni, septembra 1944 je Oddelek za kartografijo in zemljemerstvo vrhovnega poveljstva nemških oboroženih sil pričel s ponovnim natisom operativne karte Italije v merilu 1 : 200 000 Deutsche Heereskarte ITALIEN 1 : 200 000 Ausgabe Nr. 2. kvadratičnega izreza sekcij, ki jo že poznamo iz leta 1943. Pri ponatisu te karte gre pravzaprav za dodatni natis gozdnih površin in manjše korekture prometnega omrežja. Specifični topografski znak za gozd, mrežo — raster — drobnih zelenih krogcev so jeseni 1944 in januarja 1945 dobili listi/sekcije L 33 NW UDINE, L 33 NW 4 LJUBLJANA, L 33 SO MARIBOR ter L 33 SW TRIESTE in L 33 SO 1 ZAGREB. Tudi ta redakcija in priredba karte z natisom gozdov je bila neposredni rezultat priprav na jesenski in zimski ofenzivni udar proti enotam NOV in POS. Januarja 1945 pa so Nemci na vseh šest sekcij te karte, ki zajemajo slovensko ozemlje, oziroma prizorišče jesensko-zimske in potem spomladanske protipartizanske ofenzive, natisnili še **letalsko orientacijsko koordinatno mrežo** v opečnato rdeči barvi. Z isto koordinatno mrežo so tedaj tudi pretiskali obe karti merila 1 : 50 000, karto Italije z obmejnim območjem in karto severozahodnega Balkana. Karta ITALIEN 1 : 200 000 Ausgabe Nr. 2 — Fliegerausgabe (letalska izdaja) je zadnja natisnjena nemška operativna karta slovenskega ozemlja pred koncem vojne maja 1945.

Da so se kartografi v dunajskem vojaškem geografskem inštitutu že jeseni 1944 pričeli pripravljati na natis **stereoskopske topografske karte** v merilu 1 : 25 000 potrjuje natisnjeni list/sekcija nemške topografske stereokarte z naslovom STEREOKARTE — Deutsche Heereskarte — Ausgabe Nr. 1. Blatt N. 53^B — IV — Süd Ost — CASTELNUOVO d'Istria 1 : 25 000 1945. Ta list/sekcija stereokarte daje na prvi pogled videz tiskarskega makulturnega odtisa (»premaknjenega« barvnega tiska). Na karti je namreč prek natisa topografske osnove v črni barvi odtisnjen v izohipsah izraženi relief kartiranega ozemlja najprej v modri in potem rahlo »zamaknjeno« še v rjavo rdeči barvi, kar dejansko vzbuja vtis premaknjenega tiska. Šele z uporabo dvobarvnih »očal«, kvadratov modrega in rdečega celofana, ki si jih iztrgamo s spodnjega roba lista karte, postane »makulatura« jasna in presenetljivo plastična, saj se relief karte dobesedno dvigne iz ravnine lista. Da so Nemci pričeli s poskusi stereokarte prav na območju operativne cone Jadransko primorje, posebej potrjuje strateško pomembnost ter tudi krčevitost in svojskost evakuacijsko-obrambnih operacij pred dokončnim porazom sredi maja 1945.

B. Korošec:

DAS SLOVENISCHE ETHNISCHE TERRITORIUM AUF FREMDEN

HEERESKARTEN ZWISCHEN 1938 UND 1945

Zusammenfassung

Heereskarten bedienen sich neben der üblichen topographischen Zeichensprache noch zusätzlicher Zeichen, die den Informationswert für den speziellen Zweck steigern.

Für das slovenische Siedlungsgebiet werden nur die Heereskarten der Österreich-ungarischen Monarchie sowie jene des Jugoslawischen Heeresinstitutes in Beograd als Originalkarten angesehen. Alle deutschen, italienischen und nach dem Jahre 1943 entstandenen alliierten Heereskarten vom slovenischen Territorium gelten als adaptierte Ausgaben. Es handelt sich um mehr oder weniger gelungene Kopien oder Bearbeitungen des jugoslawischen Originals mit einigen aktuellen Korrekturen, sei es nun aufgrund neuerer Vermessungen oder auch neuerer Flugaufnahmen.

Den gleichzeitig mit der deutschen Wehrmacht die slovenische Nordgrenze überschreitenden nazistischen Zivil- und Polizeibehörden standen eigene topographische Karten zur Verfügung. Es handelte sich dabei um Nachdrucke alter österreichischer Spezialkarten der Alpen- und Donau-Reichsgaue. Das Höhere Vermessungsamt des Heeresgeographischen Institutes in Wien besorgte die Karten für die deutsch-italienische zentrale Grenzziehungskommission und später auch die Karten von Oberkrain und der Steiermark, als diese unter die deutsche Okkupationsverwaltung fielen.

Ab Herbst 1941 begann das deutsche Oberkommando die provisorischen Ausgaben von den okkupierten Gebieten durch reguläre zu ersetzen. Als erstes wurde im Jänner 1942 die komplette Generalkarte Mitteleuropa-Balkan in Angriff genommen und in den folgenden zwei Monaten auch herausgebracht. Bis August 1943 war die Redaktion für den Nachdruck der taktisch-operativen Karte Jugoslawiens in Maßstab 1 : 100 000, Deutsche Heereskarte-Jugoslawien (Ey 100) abgeschlossen. Sowohl diese Karte als auch die operative Karte Südost-Europa im Maßstab 1 : 200 000 (Eso 200), und auch die taktische Karte Nordwest-Balkan in Maßstab 1 : 50 000 (Ey 50) haben als Basis die Vorkriegskarten des ehemaligen jugoslawischen Kriegsgeographischen Institutes gleicher Maßstäbe. Die einzelnen Blätter dieser adaptierten Ausgaben (insbesondere die erstgenannten) wurden immer wieder nachgedruckt, auch in kleinen Einrichtungen am Terrain, und zwar durch das ganze Jahr 1944 hindurch bis hin zum März 1945; auf sie stützten sich die Besatzer bei ihren Einsätzen gegen die Jugoslawische Volksbefreiungsarmee.